

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

Vpliv krščanstva na vprašanje abortusa (na Poljskem)

Študijski program:

SOCIOLOGIJA

Dvodisciplinarni program 1. stopnje

Mentorica: doc. dr. Anja Zalta

Ljubljana, 2017

EVA ŠEVERKAR

Kazalo

1. UVOD.....	2
2. OPREDELITEV DELA	2
3. KRŠČANSTVO SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA – SPOLNOST, ZAKON	3
4. KONCEPT SVETOSTI ŽIVLJENJA	6
4.1. SVETOST ŽIVLJENJA ZNOTRAJ KRŠČANSTVA.....	7
5. KRŠČANSTVO V POVEZAVI Z DRŽAVO.....	8
6. ŽENSKI LIK IN DRUŽINA	10
6.1. ZGODOVINSKI PREGLED	11
6.1.1. SVETO PISMO	11
6.1.2. OD 10. STOLETJA DO 20. STOLETJA.....	12
6.1.3. 20. STOLETJE	13
7. ABORTUS.....	15
7.1. KRATKA ZGODOVINA IN SOCIOLOŠKI POGLED NA PROBLEMATIKO ABORTUSA	15
7.2. PRAVNI STATUS ZARODKA	20
7.3. KRŠČANSKI POGLED IN SPLAV V PREDPISIH ZAKONIKA CERKVENEGA PRAVA	21
7.4. ABORTUS V SLOVENIJI DANES – Aktualni članki	24
8. PRIMER: POLJSKA	28
8.1. ODNOS CERKEV – DRŽAVA.....	28
8.2. ZAKONODAJA O ABORTUSU	33
8.3. AKTUALNO DOGAJANJE	36
9. ZAKLJUČEK	43
10. POVZETEK	43
10.1. SUMMARY	44
11. LITERATURA.....	45

1. UVOD

Navdih za tematiko diplomske naloge na Oddelku za sociologijo sem dobila, ko sem septembra 2016 obiskala prijateljico v Varšavi na Poljskem. To je bilo obdobje demonstracij prebivalcev, ki se niso strinjali s predlogom za uvedbo zakona, ki bi popolnoma prepovedoval abortus na Poljskem. Sicer pa je njihov zakon v povezavi s tem že tako zelo okrnjen, saj imajo ženske pravico do splava le-, če je otrok poškodovan, če obstaja možnost da bi mater imela zdravstvene težave po porodu ali če je bila ženska posiljena. Že slednji zakon absurden, kaj šele popolna prepoved, saj ima ženska pravico odločati o svojem telesu in življenju ter o rojstvu svojih otrok.

2. OPREDELITEV DELA

V prvem delu diplomske naloge se bom posvetila ključnim točkam v zgodovini krščanske veroizpovedi – kako je postala državna vera za velik del človeške zgodovine ter se skozi pregled navezovala predvsem na tematiko spolnosti. Na začetku bom podala kratek oris zgodovinskega dogajanja preko razsvetljenstva in sekularizacije, v katerem je cerkev izgubila prevladujočo družbeno vlogo, do 20. Stoletja, v katerem smo bili priča močni demokratizaciji in prehodu v sodobno družbo, kjer prevladuje civilno pravni sistem utemeljen na splošno sprejetih normah, večinoma nasprotnih katolicizmu. Čas, ko je zavest o človekovih pravicah in vedno bolj odločna zahteva po njihovem spoštovanju, postala vodilna misel.

Preko koncepta svetosti življenja, kot ga razume katoliška cerkev in ga jasno izraža v zapovedi »ne ubijaj«, se bom navezala na vprašanje abortusa. Katoliški verniki verjamejo, da fetus že v trenutku oploditve postane živo bitje in ta argument uporabljajo v zagovoru svojega stališča proti splavu. Obsojajo ga kot žalitev božjega daru življenja. Iz vidika osnovnih človekovih pravic se zdi tako mnenje nedopustno, saj naj bi imela vsaka ženska pravico odločati o rojstvu svojih otrok.

V drugem delu diplomske naloge se bom posvetila konkretnemu primeru – državi Poljski. Preučila bom odnos med Poljsko in cerkvijo, katera ima, več kot očitno, še vedno močan vpliv, čeprav je v poljski ustavi zapisano, da so javni organi nepristranski v zadevah osebnih prepričanj.

Z zakonom je omejena tudi pravica do splava, kontracepcijske tabletko pa so izgubile državno subvencijo. V luči aktualnega dogajanja, demonstracij o predlogu še ostrejšega zakona o abortusu, ki ga podpira vladajoča konservativna poljska stranka Zakon in pravičnost ter premierka Beate Szydło, bom s pomočjo aktualnih člankov analizirala dogajanje na Poljskem,

vpliv same vere, s katero se identificira kar 87 % prebivalstva, ter vpetost cerkve kot institucije v državo.

Skozi diplomsko nalogo si bom poskušala odgovoriti kako je prišlo do tega in zakaj je tematika abortusa v državah kot je (katoliška) Poljska še vedno vprašanje in ne temeljna človekova pravica.

3. KRŠČANSTVO SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA – SPOLNOST, ZAKON

Avtorica številnih del Uta Ranke-Heinemann ugotavlja: »Spolnost je področje človeškega življenja, ki je postalo na specifičen način žrtev prav posebne oblike teološke znanosti, lahko celo rečemo: posebnega izrastka teologije, namreč moralne teologije.« (Ranke-Heinemann, 2012: 439). Biblijske osnove te tematike so skromne, saj v Novi zavezi česa podobnega ni moč najti v velikih količinah. Zato so to luknjo zapolnili teologi z najrazličnejšimi teksti in razmišljanji, pri čemer so se lahko le redko sklicevali na Kristusa (Prav tam, str. 439). »V zvezi s temi pomanjkljivostmi Jezusovih pridig si je Cerkev pomagala tako, da je Jezusovo oznanilo moralnoteološko dopolnila, sistematizirala in konkretizirala, s čimer je dosegla bistvene lastnosti moralne teologije, namreč sistematiko in njeno v podrobnosti izdelano kazuistiko.« (Prav tam, str. 439).

Začnimo pregled na začetku, pri zloglasnem izvornem grehu, torej tematiki spolnosti. Ideja o tem ni judovska, je pa heteroseksualna spolnost v judovstvu del vsakdana. Seveda ima določene tabuje o tej temi, kot vsaka religija. Askeza se pojavlja kot zaželena, ne pa nujna. Pod vplivom ločevanja na relaciji bog – satan se prvič pojavi odpoved užitkom in vzor postane menih, tisti, ki se odpove vsemu zavoljo boga. Spolnost se v krščanskem prepričanju bolj sklada s satanom, torej je za vernike skorajda ne sprejemljivo in večno pohujšanje. Le to je opravičeno, če je plod spolnosti otrok, ki pa se posledično že rodi z izvornim grehom. Avguštin je kot eden prvih opredelil dejanje Adama kot dejanje svobodne volje in posledično nepokorščine do boga. Njegovo stališče je bilo leta 418 sprejeto kot dogma (Debenjak, 2015: 165-166).

Za razliko od Božidarja Debenjaka pa avtorica Uta Ranke-Heinemann umešča začetke samoobvladovanja in askeze v drugo časovno obdobje. Pravi, da sta se ta dva pojma pojavila že mnogo prej, pred krščanstvom. Sovraštvo sle in telesa ter seksualni pesimizem, kot to poimenuje avtorica in profesorica katoliške teologije, imata svoje korenine že v antični dobi. Le te vrline je krščanska vera ohranila vse do danes. Obstaja pa razlika med izvoroma antičnega in krščanskega seksualnega pesimizma. Antični izhaja predvsem iz medicinskih predstav, medtem ko krščanski iz prekletstva grešnosti in kaznovanja grehov. Ideal deviškosti je

postavljen v obdobje Stare Grčije in se ga krščanska vera močno poslužuje v svojih prepričanjih (Ranke-Heinemann, 1992: 9).

Michael Foucault v svojem delu *Zgodovina seksualnosti*, prehod iz antike v dobo prevladujočega krščanstva opisuje kot dobo vedno strožjega presojanja spolnosti. V prvih stoletjih po Kristusu prihaja vzporedno z vzdržnostjo tudi do krepitve zakonske zveze, saj je spolni odnos dovoljen le v zakonu, nezvestoba pa močno obsojana – spolnost in zakonska zveza postaneta nerazdružljiva pojava. Doba krščanstva prinese na področje spolnosti odklanjanje poželenja. Prišlo je celo tako daleč, da se pojavi polemika o prešuštništvu z lastno ženo. O njej je govoril še papež Janez Pavel II. v 20. oziroma 21. stoletju. Katoliški hierarhi so ženskam pripisovali predvsem gospodinjsko vlogo, manj krepostno od moških. V zakonski zvezi dovoljujejo kot temelj, poleg potomstva, tudi medsebojno pomoč, vendar samo v smeri ženska moški in ne obratno ali vzajemno. Ta mentaliteta izhaja iz stare zaveze, ko naj bi bila Eva ustvarjena zgolj v pomoč Adamu (Foucault, 2010). V tem poglavju se posvetimo bolj tematiki spolnosti. Povsem brez greha je samo tisti spolni odnos, ki ima za cilj oploditev. Ideja zadržanega objema (odnos pri katerem je ženska potešena, moški pa se umakne) pa je sprožila večletni teološki prepir. Nadškof Paludej je bil namreč mnenja, da žena ne sme doživeti orgazma, saj je spolni odnos v nasprotnem primeru pomenil preprečevanje zanositve, kar pa ni bilo v skladu s cerkvenimi pravili. Ta metoda je bila priporočena s strani kardinala Suenensa še leta 1960, ko se je par zaradi upravičenih razlogov moral izogibati zanositvi. Naslednik, ki je metodo zadržanega objema dopustil, je bil dominikanec in florentinski nadškof sv. Anton. Velik nasprotnik pa je bil Silvester iz Prieri, znan nasprotnik Lutra in njegovih tez. Poudarjal je, da je treba spolni odnos, ki ni namenjen zaploditvi, vedno obsoditi. Bartolomej Fundo, Ignacij Konradi in Henriquez so odnos brez namena zaploditve strogo obsojali kot smrtni greh. Leta 1951 pa je prišlo do najbolj ostrega napada na koncept zadržanega objema (Ranke-Heinemann, 1992: 175-177). Tega koncepta se je lotil Bernhard Häring. Metodo je poimenoval kot »nenaravno«, ker vključuje spolne ude in ne samo poljubljanje. Spolni udi so po kanonu 1081 #2 cerkvenega prava namenjeni zgolj in samo »zaplojevanju« potomstva. Torej je vse skupaj najtežji greh, ki sodi celo k prestopkom zoper naravo (Häring, 1986). »Celotna debata kaže katastrofalno stanje katoliške spolne morale, katere vodilna nit je preprečevanje izliva moškega semena in prisila zakoncev v demontažo občutka sle, ki so si jo iz »bogaboječnosti« izmislili celibatistični teologi.« (Ranke-Heinemann, 1992: 178). Ta izsek sem citirala, ker se mi zdi povedano iz pregleda spolnosti v Cerkvem pravu izjemno korekten. Skorajda izmišljevanje pravil spolnosti kasneje rodi tudi zakone o abortusu in smatranje le tega kot neizbrisljiv greh.

Božidar Debeljak ponovi oziroma se strinja s povedanim, da je takratna rimokatoliška doktrina prezirala spolnost, ki ni imela cilja zaploditve, spolnost izven zakona, raznospolne vezi, nezakonske otroke in tako dalje. K vsem prepovedim spada, seveda, tudi prepoved abortusa. Opozarja pa, da katoliška cerkev ni edina, ki ima tovrstne zapovedi (Debenjak, 2015: 167). Zakoni oziroma pravila so se skozi stoletja vzporedno z napredkom družbe liberalizirala. »Zadnje glasnike mnenja, po katerem mora biti zakon skupnost za rojevanje otrok, je katoliško zakonsko pravo ukinilo šele leta 1977: za veljavno poroko tudi ni več treba, da bi bil moški ploden, sposoben mora biti samo spolnega odnosa.« (Ranke-Heinemann, 1992: 235).

Niso pa vse ideologije 20. stoletja »škodile« ali potiskale na rob krščanstvo. Z nacionalizmom je šlo velikokrat z roko v roki in Cerkev si je prizadevala, da bi tovrstne priložnosti izkoristila. V zapisih po srečanjih nacističnih voditeljev s škofi lahko razberemo, da je takrat nova državna politika vzpodbujala Cerkev, dvigovala moralo ter vodila boj proti boljšeizmu in brezboštvu (Müller, 1954). Monsinjur Steinmann je leta 1933 izjavil, da nemški škofje v Hitlerju vidijo jez, ki bo zavrnil »kugo umazane literature« (Heer, 1986). Z likom device Marije je Cerkev v Hitlerjevem času celo podprla nacionalsocialističen rasizem. V sporočilo je bilo zapisano, da si mora vsaka nemška ženska prizadevati za oplemenitenje rase, torej z vidika povezanosti posameznega človeka z njegovim narodom in s človeštvom na sploh pomeni vsa nečistost razsipavanje svetega izvira življenja. Zato je to zločin nad narodovo skupnostjo. Kaj gre lahko z roko v roki med Cerkvijo in nacionalizmom? To je katoliška fobija pred razsipavanjem svetega semena in nacionalsocialistična norost rasne čistosti. Teorije so šle tako daleč, da so nastajale dedno biološke raziskave. To pomeni, da bi z razmnoževanjem z »čisto raso« lahko zavrli nastanek, tako imenovanega, dedno bolnega potomstva. Sterilizacije takšnih prebivalcev, kot je to označil moralni teolog Fritz Tillmann, pa sovpada s koncentracijskimi taborišči (Tillmann, 1936). Bernhard Häring v luči tega zapiše, da tisti, ki je resnično pripravljen služiti Stvarniku in Odrešeniku, si bo izbral takega zakonca, od katerega bo lahko v danih možnostih pričakoval najboljše otroke in zanje najboljšo vzgojo v tako imenovane, božje otroke (Häring, 1986).

Katoliška morala je sčasoma izgubila precej ugleda. »S svojo izmišljeno umetno seksualno tvorbo stoji danes pred kupom črepij« in se sklicuje na religioznost in boga. »Njena teologija ni teologija in morala ni morala«. Želela je ljudi podrediti svojim zakonom, namesto, da »je poslušen božjim zapovedim, ki vodijo k svobodi« (Ranke-Heinemann, 2012: 447-448). Karl Rahner v zvezi z moralno teologijo ugotavlja, da je zgodovinska Cerkve podprta z slabimi

argumenti in predsodki in je ljudem nalagala nepopravljiva in lažna stališča in zakone, po katerih so se morali ravnati (Rahner, 1978).

4. KONCEPT SVETOSTI ŽIVLJENJA

»Genetika ne more služiti kot argument na potrditev človekove enkratnosti, ravno tako kot ni upravičeno govoriti o svetosti življenja, kadar imamo v mislih le svetost človeškega, ne pa vsega življenja.« (Dolar Bahovec, 1991: 11-12). Koncept svetosti življenja je različno opredeljen, odvisno od časa, prostora, vpliva religije ... Sicer tudi v krščanski etiki človeško življenje od spočetja dalje ni sveto od vedno. Le ta vrednota svetosti življenja je povezana z letom 1869, ko je abortus postal moralni greh, povezan z možnostjo ekskomunikacije. Vendar pa je v sedanjosti potrebno vračanje k naravi in življenja kot vrednote razumeti v novem kontekstu (Prav tam, str. 13-15). Avtorica govori o tako imenovani novodobni bioetiki, ki se je poslužujejo različni avtorji za razlago novodobnih vrednot.

Odnos do človeškega zarodka, je po mnenju Mirjam Cvelbar, eden ključnih bioetničnih vprašanj sodobne družbe (Cvelbar, 2004: 437). Za razumevanje le tega bom na kratko opisala bioetiko. Nove razsežnosti v 21. stoletju pridobiva koncept svetosti življenja v okviru prej omenjene nove znanosti, vede bioetike. Novo področje se je začelo odpirati v 70. letih, ko izraz »bioetika« prvi uporabi ameriški onkolog Van Reasslear Potter. S tem je želel povezati znanost z etiko življenja, da bi, po njegovem, zagotovil preživetje človeštva v dobi znanosti in izjemnega napredka (Globokar, 2004: 425). V okviru Kennedy inštituta pod vodstvom Andre Hellegersa sta filozofa J. F. Childress in T. L. Beauchamp izdelala temeljna etična načela na področju bioetike. To so spoštovanje avtonomije, delati dobro, na škodovati, pravičnost (Childress, Beauchamp, citirano po Globokar, 2004: 426-427). Bioetika pa v devetdesetih letih dobi večje razsežnosti in pomeni novo držo do svojega življenja, življenja drugih in vsega okrog nas v svetu visoke tehnologije. Sledi tradicionalnemu poimenovanju svetosti in nedotakljivosti življenja, vendar na drugačen način (Globokar, 2004: 428). Najpomembnejša osebnost na področju bioetike je trenutno Peter Singer, ki pravi, da nove razmere in zatoni religiozne avtoritete kličejo po novi etiki v svetu. Nova merila za življenje oziroma za dostojanstvo človeške osebe, po Singerju, so razumnost, samozavest, zavedanje, sposobnost čutenja, sposobnost za načrtovanje življenja. Odločilna je kvaliteta življenja, katere pa nima tako nerojen oziroma komaj rojen otrok kot hudo bolan. Vse to pa lahko imajo nekatere živali, ki jih Singer močno zagovarja. Izjemno zanimive so se mi zdele novo oblikovane teze, zapovedi, ki naj bi bolje ustrezale sodobnemu pogledu na življenje in smrt. Naj povzamem eno,

ki najbolj sovпада, oziroma je v kontekstu z nalogo. Stara teza pravi: »Bodite rodovitni in množite se!«. Singer je le to preobrazil v »Rojevanj otroke, le če so zaželeni!« (Singer, citirano po Globokar, 2004: 429-431). Prenovljena teza je korektna in se navezuje na pravico o abortusu oziroma načrtovanju družine. V sodobnem svetu nimamo težav s premajhnim številom populacije, saj je svetovnega prebivalstva ne dovolj, ampak preveč. Zato je načrtovanje družine še toliko bolj pomemben dejavnik (Mladina, http://www.mladina.si/180978/problem-prenaseljenosti-se-tice-nas-vseh-tudi-tistih-ki-se-pretvarjajo-da-ne-obstaja/?utm_content=buffer925d1&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer, 14. 8. 2017).

Sicer avtor besedila Roman Globokar pravi, da je tovrstno razmišljanje pogubno in da je s tem svetosti življenja konec (Globokar, 2004: 431). Bioetika v mojih očeh ne pomeni konca svetosti življenja ampak le prenovljen pogled, ki pa se ne sklada s cerkvenimi pravili svetosti življenja ob spočetju.

4.1. SVETOST ŽIVLJENJA ZNOTRAJ KRŠČANSTVA

Glavno vprašanje svetosti življenja je nedotakljivost le tega. Kje je meja do kje lahko človek posega v svoje lastno življenje in življenje drugega. V krščanski teologiji poudarjajo, da mora vsak človek sprejemati življenje kot dar, kot nekaj svetega in prevzeti za to odgovornost.

»Vera v Boga Stvarnika in v Jezusa Kristusa, ki je Odrešenik vsakega človeka, zavezuje kristjana, da sprejema življenje kot dar in priznava enakovrednost in enakopravnost vseh ljudi.« (Globokar, 2004: 432). Krščanski pogled na svetost življenja poudarja, da je vsako življenje v prvi vrsti in predvsem božji dar in zato človek oziroma posameznik ni popolni gospodar nad njim. Posameznik, ki mu je življenje podarjeno, mora iz življenja narediti nekaj, kar se da lepega (Prav tam, str. 423). »Življenje je temeljna vrednota, je osnova vseh vrednot, interesov, potreb in pravic. Svet je ustvarjen od Boga in človeško življenje predstavlja vrhunec Božjega stvariteljskega načrta. Biblično sporočilo je, da je človek ustvarjen po »Božji podobi«. Na tem dejstvu temeljita »svetost in nedotakljivost« vsakega človeškega življenja, ki prepovedujeta, da bi lahko človekovo življenje podredili različnim interesom« (Prav tam, str. 423). Pomemben razlog za koncept svetosti življenja v krščanstvu pa je tudi Kristusovo odrešenje. »Jezus Kristus je namreč umrl za vsakega človeka in daroval samega sebe na križu za vsakogar. Človek je Božja stvaritev« (Prav tam, str. 433). Torej je človek vreden toliko, da je sam Kristus žrtvoval življenje zanj. To dostojanstvo odrešenih velja za vse – tudi za nerojena bitja (Prav tam, str. 433). Za razliko od bioetičnega pogleda, tradicionalni krščanski ne vsebuje živalske vrste in jo

iz svetosti življenja izključuje, vključuje pa, zarodek in komaj rojenega otroka, ki ga bioetika izloča.

S tem, da se krščanstvo in novo pojmovanje duhovnosti in svetosti življenja ne skladata, se strinjata tudi Alenka Goljevšček in Miha Žužek. Slednji poudarja, da je v vseh religijah človekovo življenje nekaj posebnega. Človekova nedotakljivost ni biološka, pač pa duhovna danost (Žužek, 1991: 98). »Kar kot ljudje komaj slutimo svetosti življenja, nam božja beseda potrjuje in naše slutnje prav dobesedno neizmerno presega.« (Prav tam, str. 99).

5. KRŠČANSTVO V POVEZAVI Z DRŽAVO

Krščanstvo je bilo veliko časa tesno povezano s posvetno oblastjo. Ločitev je bila težka in kompleksna, vendar v določenem zgodovinskem trenutku nujno potrebna.

Zdenko Roter razmišlja, da so spopadi in celo vojne na relaciji Cerkev – država stalnica v zgodovini. V knjigi *Katoliška cerkev in država* pojasni štiri tipe razmerij država – Cerkev. Prvi je tip državne cerkve, ko si država za svojo religijo izbere zgolj eno vero in verske svobode ni zaznati. Drugi tip je, ko država podpira religijo tako da, so v državi prisotne vse religije, ateistična vest pa je omejena. Tretji tip države zavrača religijo in vse vere bolj ali manj omejuje. In zadnji, četrti tip je do religije brezbrizen, vse religije imajo nevtralni položaj v državi (Roter, 1996: 73-76).

»V odnosu do države si verske organizacije pogosto prizadevajo za razširitev svobode pri izvajanju dejavnosti, značilne zanje« (Naglič, 2013 : 85). Skozi zgodovino se pojavljajo različni odnosi med religijo in državo. V Svetem Rimskem cesarstvu se je krščanstvo, kot državna vera, spajalo z državo. Državni in cerkveni voditelji so bili povezani med seboj in se usklajevali vse do zatona cesarstva, ko se začnejo kazati prvi znaki sekularizacije, torej avtonomna država in avtonomnost verskih organizacij. Vrh doseže v boju za investituro v 11. in 12. stoletju, ki se konča z Wormskim konkordatom leta 1122. Z njim je Cerkev postala neodvisna od posvetne oblasti. V 17. stoletju v Evropi vzniknejo absolutistične države, ki pod svoje okrilje in vodstvo prevzamejo vse celice države, tudi verske skupnosti. Z razcvetom nacionalizma, kot sem omenila že v prvem poglavju, pa Cerkev, sicer avtonomna, močno sodeluje z državnimi voditelji. Po drugi svetovni vojni pa se skupaj z zatonom nacionalističnih držav začne tudi zaton Cerkve. V razcvetu je sekularizacija (Prav tam, str. 85).

Vendar pa se vpliv Rimokatoliške Cerkve v nekaterih državah ni tako hitro zmanjšal kot so pričakovali, oziroma so bili njeni organi že tako zakoreninjeni v političnem vrhu, da se jih ne bi dalo odstraniti kar čez noč. Tako ugotavlja, v nasprotju s prej navajanim avtorjem, Anna

Grzymala-Busse. Med take države bi lahko šteli Italijo, Hrvaško, Irsko in seveda Poljsko. Namesto odstranitve Cerkev pridobi neposreden institucionalni dostop, kar pomeni suverenost s sekularnimi vladami. Takšen dostop vključuje pomoč pri pisanju ustave, direktno vključevanje v politiko, pravico veta in celo vodenje celotnih državnih meja. Poleg aktivnega sodelovanja v političnih razpravah in oblikovanja zakonodajnih računov (posebne episkopske komisije, ki so oblikovale na primer zakon o splavu na Poljskem in zakon o šolstvu na Irskem) Cerkev oblikuje tudi odločitve z ministri ter zavzame stališče pri nacionalnih pogajanjih med režimskimi prehodi, kot se je to zgodilo na Poljskem in v Litvi. Dostop do institucij Cerkvi daje politično moč, vse naštetu pa se razlikuje od države do države. Za institucionalni odstop se je treba boriti in je do njega težko priti. Pravne in institucionalne ovire blokirajo sodelovanje Cerkve v državnih zadevah, saj sekularne vlade niso pripravljene deliti suverenosti in se tako odreči avtoriteti. Ker pa vemo, da so nekatere Cerkve tega še vedno deležne, me zanima, kaj jih loči od tistih, ki tega dostopa ne dobijo. Razloge moramo, po mnenju Anne Grzymala-Busse, iskati v zgodovini. Konflikt med nacijo in sekularnimi nasprotniki je dal Cerkvi priložnost da zavzame vlogo zagovornika nacionalne identitete in kohezije. Kjer pa Cerkev ščiti nacijo, je patriotizem neizogiben in religija postane lojalnost. Vse skupaj vodi v religijski nacionalizem. Tu postane Cerkev skoraj neločljiv del države. Več narodov oziroma ljudi se je združilo z religijo v ljudsko identiteto, več je Cerkev pridobila na moralni avtoriteti in posledično v politiki. Avtorica Anna Grzymala-Busse pravi, da je pogostejša identifikacija Cerkve z nacionalnimi interesi, kot pa z interesi, ki so čisto teološke narave (Grzymala-Busse, 2015: 5). Nacija in religija se tako združita v fuzijo družbene identitete, moralna avtoriteta pa je politični vir Cerkve. Le to avtoriteto Cerkev navadno izkorišča sebi v prid, saj kjer sta religija in nacionalna identiteta spojena, ima Cerkev močan glas v političnih debatah in ugled kot zagovornik širših družbenih interesov. V državah, kjer ima Cerkev tak ugled, je videna kot moralna avtoriteta, nepristranska in zaupanja vredna verodostojna predstavica nacije, ki omogoča mobilizacijo družbe in presega versko spoštovanje. Takšno zaupanje v Cerkev ni zgolj povpraševanje po cerkvenem vplivu v politiko, ampak kaže široko opredelitev Cerkve s skupnim dobrim (Prav tam, str. 7–9). Kot primer lahko spet navedemo Poljsko. Okrogle mize pogajanj med spremembo režima se je na Poljskem leta 1989 udeležilo tudi nekaj škofov v vlogi mediatorjev in nacionalnih predstavnikov. Njihovo sodelovanje je bilo splošno sprejeto in v določenih segmentih celo iskano s strani tako komunistične partije kot demokratične opozicije. Lahko strnimo, da bolj kot so religijske in nacionalne identitete spojene, mogočnejša je Cerkev. Če je moralna avtoriteta dovolj velika in politični položaj dovolj globok, lahko Cerkev pridobi institucionalni dostop do sooblikovanja politike. Tak dostop ima različne

oblike: skupne komisije, preverjanje birokratov, politična in zakonodajna posvetovanja, nadzor nad državnimi sektorji. Ta dostop je navadno nepristranski, kot na primer privzeti nadzor nad izobrazbo ali prikrit, kot na primer vladni posveti z cerkveno pisarno. In zakaj je ta dostop za Cerkev sploh tako atraktiven? Ker ga vidijo kot edino pot, ki jim zagotavlja preživetje v času, ko sta religija in Cerkev v zatonu. Ni ključ, da bi se pridobival še večjo moč, ampak ključ za to, da to moč zadržiš. Glavni igralec moči pa je religijski nacionalizem – fuzija nacionalnega in religioznega na družbenem nivoju. Ta ustvarja moralno avtoriteto, saj ima množica ljudi izjemno moč. Ko postane dovolj velika in dobi institucionalen dostop, posledično deli nadzor na državo. Fuzija z nacijo je za Cerkev ključnega pomena da lahko izvaja vpliv na politiko. Vse, kar se tiče samo interesov Cerkve, mora na zunaj izgledati kot interes nacije oziroma Cerkve kot nacionalnih predstavnikov. Vse v povezavi z kriminalom, ne etničnim ali ne človeškim vedenjem spodkopava moralno avtoriteto, ki pa v nobenem primeru ni vsemogočna. Tudi v družbah, kjer je fuzija zelo visoka, je vedenje nekaterih posameznikov ali skupine ljudi v nasprotju s cerkvenimi nauki. To je tisto, kar je naredila fuzija. Kljub individualnemu neodobranju se krepi ugled Cerkve kot nacionalnih predstavnikov. Lahko povzamemo, da cerkveni vpliv v politiki ni zgolj posledica populacijske pobožnosti ali verske doktrine ampak posledica zavestnega uresničevanja moči, pravi Anna Grzymala-Busse (Prav tam, str. 11–19). Slovenija je danes sekularizirana država. Močne fuzije med prebivalstvom in vplivom Cerkve ni čutiti. Po ustavnem zakonu ima vsak državljan pravico do svobode veroizpovedi. Prav tako je zagotovljena pravica do svobode delovanja verskih organizacij, dokler te ne posegajo v druge človekove pravice državljanov in dokler se ravna po pravnem redu Republike Slovenije (Naglič, 2013: 85).

6. ŽENSKI LIK IN DRUŽINA

Ženske v sodobni družbi še vedno niso popolnoma enakopravne moškemu spolu, ki naj bi bil odraz moči in gospodovanja, kljub dolgoletnim emancipacijskim bojem. Mogoče lahko glavni vzrok za izvor to vrstnega razlikovanja iščemo prav v veroizpovedih v njihovih naukih. Tako je postala ženska in njena emancipacija in odstranjevanje stereotipov v povezavi s tem osrednji predmet sodobne družbe.

Avtorica Majelle Franzmann je mnenja, da so prav religije tiste, ki proizvajajo razlike med spoloma in nagnjenost k patriarhalni družbi (Franzmann, 2000: 60). Elisabeth Schussler Fiorenza pritrdi tej misli in trdi, da bi se feministke morale lotiti interdisciplinarnega študija religije, saj je prav tu izvor zatiranja žensk na sploh. Pri tem opozori na avtorico Cady Stanton,

ki je mnenja, da je za spremembo položaja žensk pomembna in nujno potrebna tudi sprememba biblične religije (Schussler Fiorenza, 2007: 25-26). V duhu feminizma pa so se v zadnjem času pojavila tudi ponovna desničarska gibanja, ki si lastijo moč in razlago religije postavljajo v ospredje svojega programa. S tem obujajo zavet po patriarhalni družbi in zatirajo feministična gibanja (Prav tam, str. 34). Mogoče bi lahko to dejstvo v nadaljevanju preslikali na Poljsko dogajanje, kjer se je na oblast vrnila konzervativna stranka, ki deluje v skladu ali pa pod vplivom Cerkvenega vrha.

Izvor ženskega zatiranja, katerega prej omenjene avtorica iščejo v religiji, je utemeljen v verskih besedilih, katere je podrobneje preučila Majella Franzmann. Ugotavlja, da so ženske prikazane veliko manjkrat kot moški in če so, so prikazane kot nesposobne, problematične, žrtve moških ... Zanimiv je tudi podatek, da je ženska velikokrat omenjena ob moškem liku le za to, da bi ga naredila še boljšega, večjega (Franzmann, 2000: 67–71).

6.1. ZGODOVINSKI PREGLED

6.1.1. SVETO PISMO

Skozi zgodovino katoliškega nauka je nastalo mnogo stališč, ki so pomenili oziroma upravičevali podrejeno vlogo ženske. Sprva sta bila, po Svetem pismu, ustvarjena dva človeka – moški in ženska, med seboj enakopravna. Vendar pa je v nadaljevanju ženska omenjena le kot pomoč moškemu, pokorna in poslušna (Jogan, 1986: 18). V znani zgodbi Adama in Eve in izgona iz raja avtorica Maca Jogan navaja, da je ženska sprva obravnavana kot sredstvo človekovega obvladovanja narave in kasneje kot posledica greha, ki ga prevzame ženska nase (Prav tam, str. 19). Avtorica Rosemary Radford Ruether podobno ocenjuje, da je krščanstvo razvilo izmed vseh religij najbolj patriarhalno družbo, saj naj bi ob stvarjenju bila ženska ustvarjena z namenom podrejenosti moškemu spolu (Radford Ruether, 2007: 10). S tem dejstvom se strinja tudi avtorica Elisabeth Schussler Fiorenza ki pravi, da je splošna moška dominacija vtisnjena v civilnem (govorimo o 19. stoletju) in cerkvenem pravu (Schussler Fiorenza, 2007: 23).

V novi zavezi več kot očitno prevladujejo patriarhalna stališča, čeprav se nekateri interpreti ne strinjajo popolnoma (Jogan, 1986: 19). Po besedah avtorice Matković naj bi bile ženske dvignjene na raven enakopravnosti že z dogodkom Kristusovega vstajenja, v trenutku, ko so bile priče le temu (Matković, 1973, citirano po Jogan, 1986: 19). Izenačitev med spoloma naj bi se prav tako izražala v pismu apostola Pavla Galačanom, kjer je zapisano: »Vi vsi ste namreč

po veri v Kristusa Jezusa božji sinovi. Zakaj vsi, ki ste bili krščeni v Kristusa, ste oblekli Kristusa. Ni več Juda ne Grka, ni več sužnja ne svobodnjaka, ni več moškega ne ženske: zakaj vsi ste eno v Kristusu Jezusu« (Jogan, 1986: 20). Čeprav je enakost omejena na vernike, se vseeno kaže zametek enakosti. Kljub temu pismu je v mnogih drugih zapisano prav obratno kot v pismu Pavlovega naročila: »Žene naj bodo podrejene svojim možem kakor Gospodu, mož je namreč glava ženi, kakor je Kristus glava Cerkvi, ker jo je odrešil, saj je njegovo telo... Ženska pa je odsev moškega. Ni namreč moški iz ženske, ampak ženska iz moškega, in ni bil moški ustvarjen zaradi ženske, temveč ženska zaradi moškega« (Prav tam, str. 20). Cerkveno občestvo svetuje kot vzor ženskam »blaženo devico Marijo, božjo mater«, ki je brezmadežno spočela in rodila Odrešenika (Prav tam, str. 20).

Enako kot Maca Jogan Rosemary Radford Ruether pravi, da so v novi zavezi še vedno znaki ogromnih razlik, kar se naj bi najbolj videlo v tradiciji čistosti oziroma nečistosti, v kateri naj bi bila nečisti del ženska. Izločene pa so bile tudi iz meniškega posvečenja, saj naj bi le to predstavljalo Kristusa, torej moškega (Radford Ruether, 2007: 12). Dodaten dokaz podrejenega položaja žensk je tudi to, da v novi zavezi niti v krščanstvu ni bilo tuje zakrivanje žensk, saj so nepokrite ženske enačili z izzivanjem moških in seksualnostjo (Prav tam, str. 16).

6.1.2. OD 10. STOLETJA DO 20. STOLETJA

»Izredno pomembno vlogo pri utrjevanju skrajno patriarhalnih in za ženske neugodnih poimenovanj v katoliški cerkvi je imel Tomaž Akvinski, ki je izoblikoval celo teorijo o manjvrednosti žensk.« (Matiković, 1973, citirano po Jogan, 1986: 22). Živel je v 13. stoletju. V svojih zapisih se je opiral na Aristotela. V zapisih je bil moški opredeljen kot aktivna, ženska pa kot pasivna oseba, moški kot pravi spol, ženska pa kot neuspeh moški spol (Jogan, 1986: 22). »Tomistična pojmovanja so sprejeli vsi uradni dokumenti katoliške cerkve in tako za dolga stoletja utrdili parcialnost žensk v družbi in cerkvi« (Prav tam, str. 23). Šele Zakonik cerkvenega prava iz leta 1983 opušča tovrstno miselnost in poudarja temeljno enakost vseh vernikov. Te spremembe so med drugim omogočile zunanji procesi emancipacije in prizadevanja katoliških ženskih organizacij. Med njimi najpomembnejše je bilo Internacionalno združenje sv. Ivane (Prav tam, str. 23).

Model spolnega in družinskega življenja je v katoliškem socialnem življenju utrjevala fetišizacija lika ženske kot žene in matere kot pomemben religijski simbol, kar so dopolnjevale razne umetniške upodobitve, ki so jih ljudje srečevali na vsakem koraku (Jogan, 1991: 25). »Načini zunanjega nadzora so se tako tudi predmetno približevali posamezniku in s tem vedno bližje na področje posameznikovih stališč, emocij, volje ter so delovali od znotraj« (Prav tam,

str. 25). Tako so na predstavo, kakšna mora biti »prava ženska«, vplivali pridigarji, kot na primer Janez Svetokriški ali Anton Martin Slomšek v delu Krščansko devištvo – vzgledi in molitve za dekleta. Po njegovih besedah naj bi ženske spoštovale božjo besedo, gorečo molitev, sveti post, ljubo ponižnost in bile sramežljive, modro previdne, predvsem pri vsem kar bi vodilo v nečisti greh (Slomšek, citirano po Jogan, 1986: 25–26). Povzdigovano je bilo žensko življenje v celibatu, katere so kasneje odigrale ključno vlogo v izobraževanju ženske populacije (Radford Ruether, 2007: 14).

»Po katoliških cerkvenih naukih, ki pa so v veliki meri določali splošne vzorce ženskosti, je bilo treba privzgojiti ženskam »naravni« občutek za dom (gospodinjstvo) in pobožnost; ženska naj bi bila »angel v hiši«, ki naj ne spozna moči svojih čustev, kajti v takem primeru bi se preveč približala Evinemu liku. Verjetno ni naključje, da je G. Sand ugotovila, da ženske »vzgajajo za svetnice, potem jih pa zlorabijo kot plemenske kobile.« (Jogan, 1986: 26). Pri delitvi spola na ženske in moške se mnogi zagovorniki sklicujejo na »naravo«. Tako so določena opravila »po naravi« moška in druga ženska, tudi fetišizacija materinske vloge temelji na »naravnem, torej po naravi je vsaka ženska tudi mater in mora biti za to vzgojena, »bog je določil vsakemu svoje mesto« (Prav tam, str. 26).

6.1.3. 20. STOLETJE

Začetki prebuditve žensk pa segajo v 19. stoletje na območje Združenih držav Amerike in Velike Britanije z zahtevo po izobraževanju, dostopu do moških poklicev in kasneje v 20. Stoletju volilno pravico (Radford Ruether, 2007: 17–19).

V 20. stoletju je žensko vprašanje postalo vse bolj družbeno vprašanje, saj so bile ženske že vse od nastanka razredne družbe neenakopravne in diskriminirane. Počasi stopnja ženske emancipacije postaja splošno merilo družbene emancipacije. »Vendar se je žensko vprašanje zastavilo kot konkretno družbeno vprašanje šele v razrednih bojih v dobi kapitalizma.« (Tomšič, 1978: 88).

Papež Leon XIII je v času svojega mandata ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja zavrnil vse, kar je bilo podobno sodobnemu ali svobodnemu, tudi ločitev cerkve in države, svobodo govora in tiska, vesti. Poudaril je, da nikakor nismo vsi enaki in da obstajajo neizbežne razlike (Schussler Fiorenza, 2007: 42). Cerkevno občestvo je leta 1922 razglašalo njihov prav in ni želelo v korak s časom. Papež Pij XII je namreč tega leta poudarjal, da je za žensko edino pravilno, da je družina njihovo kraljestvo. Še leta 1945 pa je opozarjal, da je »prvi cilj javnega življenja za pravo ženo privedi k časti družino in poslanstvo žene v družinskih odnosih« (Jogan, 1986 : 29). Pred prvo svetovno vojno je papež Pij X. razglasil vse, ki so želeli

enakopravnost žensk, da živijo v zablodi. To tradicionalno in skrajno patriarhalno pojmovanje žensk pa se je spremenilo tudi v Cerкви in sicer s papežem Janezom XXIII. Gibanja za enakopravnost žensk je razglasil za pozitivna gibanja. Z njegovo okrožnico iz leta 1963 je bila priznana enakost dostojanstva vseh živih bitij – v družini ni več pomembna zgolj mati, ampak starši in ni več odvrčanja žensk od javnega življenja (Prav tam, str. 29).

Pomembna ločnica za ženske v cerkveni sferi pa je prinesel drugi vatikanski koncil pri obravnavi osnutka Pastoralne konstitucije o Cerкви. Mnogo kardinalov je opredelilo vlogo ženske iz novih, bolj humanih vidikov. Leta 1963 je belgijski kardinal Suenens zahteval, da se koncila udeležijo tudi ženske, kar je bilo v Cerкви revolucionarno. Naslednjega leta so bile ženske dejansko povabljenе na koncil s strani papeža Pavla VI., vendar niso smele govoriti v koncilski dvorani, a že njihova prisotnost je bil megalomanski napredek (Prav tam, str. 37). »Kardinal Suenens je istega leta zahteval: »Cerkev mora zapustiti svoj kompleks moške superiornosti, ki ne upošteva duhovne moči žensk ... Moramo se naučiti spoštovati žensko v njenem avtentičnem dostojanstvu in ceniti delež, ki ji pripada v Božjem načrtu.« (Prav tam, str. 37). S tem je bil prebit led novega pojmovanja žensk v Cerкви. Po tem so ženske navzoče v raznih papeževih komisijah. Na mednarodnem teološkem kongresu v Bruslju leta 1970 je bila izglasovana resolucija o tem, da je treba diskriminacijo žensk v Cerкви javno označiti za neprimerno in jo kritizirati. Nastopil je čas, ko so počasi začeli razmišljati tudi o udeležbi žensk v cerkvenih službah. Tu se je zgodil glavni premik k enakopravnosti žensk v Cerкви (Prav tam, str. 36–38).

Nadja Furlan ugotavlja, da se v sodobnem času čedalje več žensk odloči, da se oddaljijo od Cerkve in krščanskega nauka, saj v njem prepoznajo njihovo zatiranost in manjvrednost. To, če lahko rečemo, spoznanje je sledilo iz podrobnejše preučeni h svetih besedil preko katerih so ženske spoznale zatiranje njih že v osnovi religije (Furlan, 2007: 67). »V tem pogledu se družbeni spol umika »teološkemu spolu«, ki je odraz bogopodobnosti moških in žensk in v svoji transcendentnosti presega zgolj biološko in družbeno pogojenost spolov« (Prav tam, str. 67– 68).

7. ABORTUS

7.1. KRATKA ZGODOVINA IN SOCIOLOŠKI POGLED NA PROBLEMATIKO ABORTUSA

V tem delu diplomske naloge prehajam k bistvenem delu – abortusu. Kot prvo bom opisala nekaj zgodovinskih dejstev, predvsem v katoliškem okolju, o splavu in se preko tega navezala na še vedno aktualni problem abortusa.

Že v Antiki so se posluževali različnih metod načrtovanja družin. Te so bile zelo krute: ubijanje novorojenčkov, splav in preprečevanje zanositve. V Rimu so ljudje potapljanje pohabljenih ali slabotnih novorojenčkov dojemali kot nekaj povsem normalnega in razumno prakso. To je bila odločitev staršev otroka. V Špartanski državi je novorojenčke pregledala celo posebna komisija in če so ocenili, da je otrok prešibak, so jih vrgli v prepad, da ne bi bili v breme državi. Državni zakoni iz časa pred Kristusom, ki so se nanašali na splav, so bili različni. Niso se nanašali na zaščito zarodka, ampak so bolj obravnavali posledice žensk in moških, ki so bili vpleteni v splav. Kornelijanski zakon, ki ga je razglasil Sula leta 81 pred našim štetjem, je zapovedoval smrt tistim, ki so proizvajali in uživali napitke, ki so preprečevali zanositev in povzročali splav. Zakon o splavu, ki sta ga razglasila cesarja Septimus Severus in Karakala, je predvideval izgon žene, ki bi splavila. Zakon je torej ščitil moške v zakonu. V primeru, da je bila ženska samska ta zakon zanjo ni veljal, torej se zakon definitivno ni nanašal na zaščito zarodka (Ranke-Heinemann, 1992: 72–73). Umor slabotnih novorojenčkov je bil samoumeven. Pod vplivom krščanske vere po letu 374 pa se je ubijanje novorojenčkov začelo tretirati kot umor (Prav tam, str. 64–65). Jud Filon Aleksandrijski, Jezusov sodobnik, prvi izrecno povezuje splav in ubijanje otrok in oba pojava obsoja in jih tretira kot umor. Ta starševski zločin Filon označuje kot zločin zaradi pohotnosti, saj starši ne občujejo zgolj zaradi reprodukcije, ampak zaradi užitka. To idejo krščanstvo prevzame od judov (Filon, Ranke-Heinemann, 1992: 72). 16. januarja 318 je cesar Konstantin očetom prepovedal umor otroka, do česar so imeli kot očetje pravico, vendar pa je trajalo kar nekaj časa, natančneje do 7. februarja 374, ko je bilo krščanstvo že pol stoletja priznana in največja religija v državi, da je bil umor novorojenca splošno označen kot umor. Medicinsko znanje o preprečevanju zanositve v srednjem veku izvira iz arabskega sveta. Na Bližnjem vzhodu so bile prve medicinske šole ustanovljene v 11. stoletju, preko katerih so v mohamedanskih učbenikih v Evropo prihajala znanja o preprečevanju zanositve. Med njimi so bili najpomembnejši učbeniki Zdravstveni kanoni. Le ta je ostala najpomembnejša zdravstvena knjiga do 17. stoletja. V njej so obravnavane rastline, ki imajo lastnosti za preprečevanje

zanositve, kot na primer Cedrovo olje. Preprečevanje pa priporočajo predvsem takrat, ko bi nosečnost ogrozila materino življenje. Takrat sta šli medicina in vera z roko v roki. Z 11. stoletjem pa nastopi boj katoliške Cerkve proti preprečevanju zanositve (Prav tam, str. 203–205). Ženske so še v 20. stoletju ponekod rojevale v neprimernih zdravstvenih razmerah in v življenjski nevarnosti, ker se je osebje ravnalo strogo po katoliškem nauku. V Nemčiji je bila po 7. maju 1976 nevarnost za mater sicer nekoliko zmanjšana, saj so nemški škofje začeli spoštovati odločitev zdravnikove vesti, in sicer v brezizhodnih konfliktnih situacijah, v katerih se je treba odločiti med izgubo matere in nerojenega otroka ter med izgubo samo enega življenja. Torej v primeru, če bi ob porodu umrla mati in otrok, se odločijo za izgubo samo enega življenja, torej splav. Tega škofje niso odobraval, ampak so zgolj spoštovali odločitev zdravnikov, da je bolje ena smrt kot dve. Med drugimi leta 1978 jezuitski častnik piše, da je dobra mati tista, ki v primeru smrti »ne izda svoje vesti« in umre skupaj s svojim zarodkom (Prav tam, str. 309–311). »Ne glede na to, kako utegne soditi zdravniška veda, se Cerkev neomajno ravna po načelu, da ni v nobenem primeru dovoljeno neposredno ogroziti življenja nedolžnega otroka v materinem naročju.« je oznanil Pij XII., dne 29. oktobra 1951 (Prav tam, str. 312).

V krščanstvu je bilo vedno sporno vprašanje duše zarodka – kdaj jo dobi. S tem je povezano vprašanje od kdaj je zarodek živo bitje. Obstajale so različne teorije. Od tega, da se duša zlije v maternico skupaj z zarodkom, do teorij po koliko dneh (štirideset dni, tri dni ...) dobi zarodek dušo (Prav tam, str. 319). »Vprašanje o simultani ali sukcesivni pridobitvi duše, vprašanje torej, od katerega trenutka dalje je človek dejansko človek, je imelo posledice za sodbo o splavu.« (Prav tam, str. 319). Tomaž Sanchez, oseba, ki je bila v 17. stoletju ena najpomembnejših avtoritet za vprašanja zakona, je dopuščal odpravo zarodka, če je bila mati v smrtni nevarnosti. Pogoj je bil, da zarodek nima duše – to je približno osemdeset dni po spočetju. Če pa je mati v smrtni nevarnosti po osemdesetem dnevu ali pri porodu, je prepovedano ubiti plod neposredno, tudi če je to edina možnost za preživetje (Sanchez, citirano po Ranke-Heinemann, 1992: 319). Po Sanchezu se uveljavi mnenje Alfonza Marijo Ligvorija (1696–1787), vodilne avtoritete 19. in 20. stoletja. Bil je ustanovitelj reda redemptoristov, trideset let ljudski misionar, oznanjevalec pokore, škof in pater v samostanu. Trdil je, da bi otrok lahko preživel vsaj toliko časa, da bi bil krščen. Torej splav ne pride v poštev po osemdesetem dnevu, oziroma ko naj bi zarodek dobil dušo. Otrokov krst ima prednost pred življenjem matere. Vendar pri vsem tem zagovarja Tomaža Akvinskega, da mati ni dolžna trpeti »odprtja telesa«, da bi bil otrok lahko krščen. Dolžna pa je opraviti kirurški poseg, kadar še obstajajo možnosti, da otrok preživi in je

lahko krščen (Alfonz, citirano po Ranke-Heinemann, 1992: 319–320). »Se pravi, mati mora med operacijo prenašati nevarnost možne smrti, če je s tem otroku dana možnost, da bo morda lahko krščen in da bo tako morda dosegel večno življenje, če pa ji v takem primeru grozi gotova smrt, se s tem ni dolžna sprijazniti.« (Ranke-Heinemann, 1992: 319). Da se mora mati žrtvovati za otrokov krst, pišejo teologi še leta 1967, med njimi Barnhard Haring. Pravi, da kadar ni možno drugače, se je mati dolžna operirati. S tem je mišljen carski rez, razmaknitev medeničnih kosti itd. Piše, da je primarni cilj rešiti otroka, pri čemer sicer obstaja nevarnost za mater. Pod »rešitev« otroka je mišljen predvsem njegov krst in njegova smrt po krstu ni izključena (Haring, 1986).

Danes je abortus izjemno pereča tema družbene diskusije. Obe nasprotujoči si strani se strinjajo, da je abortus negativen, vendar pa se zagovorniki za in proti naslanjajo na svoj vrednostni sistem in hierarhijo prioritet. Pravica do splava nasprotnikov le tega v nič ne sili, je pa vsakomur omogočeno, da se o tem lahko odloči vsak sam v skladu s svojim prepričanjem. Kristjanom je tako omogočeno, da živijo v skladu s svojim etosom in drugim, da živijo v skladu s svojim. Velikokrat pa se zgodi, da nasprotniki svoje prepričanje vsiljujejo in pripisujejo vsem državljanom, tudi tistim z drugačnim sistemom vrednot (Dolar Bahovec, 1991: 8). Razlika med tako imenovanim naravnim in državnim pravom obstaja odkar obstaja religija, oziroma odkar obstaja država in trenje med njima je neizbežno. V vseh kulturah, neodvisno od časa, je splav moralni problem. Kristjani svoje mnenje nedvoumno in neposredno izražajo v zapovedi »ne ubijaj« in od tega ne odstopajo niti danes, v 21. stoletju (Mlinar, 1995: 159).

»Če si vzamemo za vodilo duha tolerantnosti in priznanje pluralizma različnih vrednostnih opredelitev med družbenimi skupinami, potem je uveljavljanje pravice do splava vsekakor manj izključujoče kot zahteva po prepovedi. Če že ni mogoče najti skupnega jezika in soglasja (in ga po vsej verjetnosti tudi ne bo mogoče), potem je najbolj smotrno ohraniti tisto rešitev, ki omogoča, da se vsakdo odloča po svoje« (Dolar Bahovec, 1991: 8). To pomeni, da bi moral biti splav povsod dovoljen in bi se za izvršitev le tega vsak odločal sam, vendar pa že to, da bi bil abortus legalen, ni v merilih določenih religij, sploh krščanskih. Miselni tok nasprotnikov je usmerjen v to, da bi predstavil zarodek kot otroka. Pojem osebe kot pravne kategorije v teh argumentih nastopa predvsem v vizualnih podobah kot dokazovanje, da je zarodek od spočetja dalje otrok in navadno se pojavi tam, kjer manjka dodaten argument. Praktično vsi, ki delujejo na tem področju, se strinjajo, da bi bilo potrebno zmanjšati število abortusov in več ukrepati na področju kontracepcije, a se tudi tu pojavita nasprotujoča bregova glede umetne in naravne kontracepcije. Na seminarju katoliške vere v Rimu je papež Janez Pavel II. kritiziral vsako

spolno občevanje, ki ne vodi k oploditvi, saj po njegovem mnenju ni mogoče uporabljati naravnih metod kot zakonito obliko temeljnega izbora, ki zapira pot novemu življenju. Tu pa se kaže težava katoliških nasprotnikov, ki ne morejo propagirati kontracepcije – raziskave so namreč pokazale, da se ob zakonski prepovedi število splavov ne zmanjša, se pa poveča število mazaških splavov z velikim zdravstvenim tveganjem (Prav tam, str. 13). »Toda namesto filozofskih, religioznih ali etičnih diskusij o abortusu, ki sicer odpirajo niz dilem, bi se morali zavedati, da živimo v ali da naj bi vsaj želeli živeti v pravni državi. Država ni niti znanstvena niti moralna, ampak predvsem pravna kategorija« (Prav tam, str. 13). Na podlagi tega je dolžna spoštovati vse pravice in vsa prepričanja svojih državljanov. V pravni državi je temeljno, da so pravice državljana tudi udejanjene, kot je pravica do abortusa. Poznamo pa tudi pravico do ugovora vesti, ki je tudi državljanska pravica, a se med seboj izključujeta. Ugovor vesti in drugi dejavniki pa lahko močno omejijo drugo pravico državljanek, pravico do odločanja o rojstvu svojih otrok (Prav tam, str. 7–15). Vprašanje splava je v Sloveniji »spolitizirano in zmanipulirano do te mere, da se med seboj mešajo emocije z argumenti, osebna stališča z zdravniško etiko, osebna mnenja s političnimi odločitvami« (Antić Gaber, 1991; Kozmik, 1991: 218). Mnogi, ki se zavzemajo za pravico do splava, so mnenja, da je to odločitev posameznika, da se v splav nikogar ne sili in je splav odločitev po posameznikovi vesti, prepričanjih, tudi religioznosti. Obratno pa nasprotniki splava želijo onemogočiti ženskam izvršitev svoje zavestne odločitve, da se o tem odloči nekdo tretji – država in različne komisije. Pomembno je, da se v raziskavah govori o pravici do splava in ne o splavu kot takem. Torej, ali je ženski, ki se je zavestno odločila za splav, kršena človekova pravica. Pravica do abortusa je temeljna človekova pravica, ki mora biti zapisana v ustavi. Če bi upoštevali javno mnenje (raziskava javnega mnenja 1991) bi morali pravico splava jasno opredeliti v ustavi, da gre za pravico ženske, da se svobodno odloči o donositvi ali o prekinitvi nosečnosti. Po izvedeni javnomnenjski raziskavi med letoma 1996 in 1990, ki jo v delu »Abortus – pravica do izbire« navaja Mirjana Ule, se je v tem časovnem obdobju odnos Slovencev do splava liberaliziral. Bolj se je liberaliziral odnos do splava pri ženskah kot pri moških ter bolj pri višje izobraženih kot pri nižje izobraženih anketirancih in anketirankah. Če se osredotočimo na del raziskave, ki se navezuje na versko prepričanje pa sledeče. Najtolerantnejši do splava so bili simpatizerji Liberalnodemokratske stranke, najmanj tolerantni pa simpatizerji Kmečke stranke in Krščansko-demokratske stranke. V opisu raziskave Mirjana Ule navaja, da so ugotovitve odklanjanja splava in odvisnosti od cerkvenih stališč ujemajo tudi z na videz presenetljivim dejstvom glede razlike med religioznostjo in obiskovanjem cerkvenih obredov. Med rednimi obiskovalci cerkvenih obredov je (ne glede na njihovo siceršnjo religioznost ali ne)

signifikantno več popolnih nasprotnikov splava. Zanimiva je ugotovitev, da je religioznost povezana zgolj z osebnostjo, medtem ko je obiskovanje cerkvenih obredov navezano predvsem na Cerkev, cerkveno doktrino, hierarhijo in stališča katoliške cerkve do splava. Anketirani simpatizerji Kmečke stranke in Krščanskodemokratske stranke pa se večinoma udeležujejo cerkvenih obredov. Vsi ti podatki govorijo v prid domnevi, da se odnos do splava povezuje s kompleksom konservativne in patriarhalne miselnosti. Tu lahko dodam še druge povezave in ugotovitve na podlagi javnomnenjske raziskave: splav v večji meri odklanjajo tisti, ki so prepričani, da ženske spadajo v kuhinjo in da ostanejo doma, tisti, ki so za omejitve svobode govora in mišljenja, tisti, ki so proti izenačitvi zakonske in izven zakonske skupnosti, tisti, ki jih moti prostitucija in tisti, ki jih motijo tuji delavci ter tujci, ki zaprosijo za azil v Sloveniji. Bolj liberalen odnos do splava je po vsej verjetnosti bolj povezan z liberalnejšimi stališči do življenjskih, socialnih in političnih vprašanj. »Sociologi že dolgo ugotavljajo sistematsko povezanost zavračanja splava s sklopom konservativne miselnosti. Od Adornove študije o avtoritarni osebnosti dalje je odnos do splava nastopal kot eno od meril za tako imenovani avtoritarni značaj. Tudi v kasnejših socioloških raziskavah je bil odnos do splava pomembno merilo konservatizma.« (Ule, 1991 : 208). Pri vsem pa moramo upoštevati, da se je v zadnjih letih kontekst konservativne miselnosti spremenil. Danes je to izraz predvsem »množičnega konformizma z neokonservativno ideologijo in protislovnega reagiranja ljudi na krizo industrijske modernizacije.« (Ule, 1991 : 208). Tu lahko omenimo tudi študijo Barbare Einhorn *Women's right in east central Europe – back to Cinderella?* V tej študiji avtorica ugotavlja, da »zaradi nezadovoljstva z državnim socializmom in pod vplivom obljub konservativnih strank o nagli in varni preobrazbi družbe v družbo zahodnega tipa v velikem delu populacije v nekdanjih socialističnih državah utrdil nov konservativni blok stališč, za katerega je značilen triumvirat idej: družina, narod, bog.« (Einhorn, 1991, citirano po Ule, 1991:208). Vse to pa pomeni ponovno oživljanje nacionalizma, religije in poudarek družine. In tu sovpada tudi naraščanje odpora glede pravice do splava. Konec leta 1989 je bila v Sloveniji izvedena še ena raziskava na tematiko umetne prekinitve nosečnosti. Poleg mnogih ugotovitev na podlagi odgovorov anketirancev so rezultate povezali tudi z religioznostjo, saj je bilo kar 26,4 % anketirancev proti splavu, tudi ko odpove kontracepcija, in ga ne sprejmejo niti kot izhod v sili. Ugotovljeno je bilo, da je individualna odločitev ženske za splav velikokrat povezana z moralno – etničnimi načeli. Ta načela oblikujejo tako stališče socialnega okolja kot verska opredeljenost. »Neuskklajenost moralnih pogledov in odločitve za splav pogosto vodi v konfliktno situacijo. Zato potrebujejo ženske, ki so se odločile za splav, posebno skrbno obravnavo.« (Černič Istenič, 1991: 216). Ne glede na religiozna stališča je po raziskavi splav

sprejemljiv za 61,5 % anketirancev. Kar se tiče pravice splava pa je za 73,1% anketirancev, za ukinitvev 13,8 % neopredeljenih pa je 11,8 %. V analizi rezultatov so še ugotovili, da veroizpoved in stopnja izobrazbe močno vpliva na stališče do splava in le 13,8 % anketirancev zagovarja popolno ukinitvev pravice do splava (Ule, 1991; Pinter, 1991; Černič Istenič, 1991: 197–221). Vilko Šolinc je eden izmed 13,8 % prebivalstva, ki splav brez izjem zavračajo. Izjemno strogo obsoja člen ustave, ki dovoljuje svobodno odločanje o rojstvu svojih otrok. Pravi, da je tak člen v ustavi nesprejemljiv. Trdi, da so nerojeni prav tako otroci in s tem državljani s polnimi pravicami (Šolinc, 1991: 105). »Kdaj bomo spregledali, da kot morilci svojih otrok ne moremo biti prišteti med napredne in humane ljudi« (Prav tam, str: 105).

7.2. PRAVNI STATUS ZARODKA

Nasprotniki abortusa se že nekaj časa trudijo, da bi se še ne rojenemu otroku priznala pravna sposobnost – zarodek bi postal pravni subjekt, med drugimi imel priznano tudi pravico do življenja in s tem bi ženska v primeru zavestnega abortusa kazensko odgovarjala, kar se sliši absurdno. Skoraj nobena država ne obravnava zarodka kot samostojnega pravnega subjekta. Tudi po slovenskem zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je pravice in dolžnosti otroka mogoče uveljavljati šele po rojstvu (Končina, 1991: 163). »Pri oblikovanju mednarodnih pravnih aktov so ustvarjalci upoštevali, da gre pri vprašanju pravnega statusa zarodka za etično vprašanje oziroma za vprašanje verskega prepričanja posameznika. Če bi s pravnim aktom določili, da je zarodek pravni subjekt, bi s tem posredno določili, kdaj se začne življenje. To bi pomenilo poseganje v integriteto posameznika, v posameznikovo pravico do svobode verskega in etičnega prepričanja« (Prav tam, str.163). Zapisano je tudi, da otrok zaradi svoje telesne in duševne nerazvitosti potrebuje pravno varstvo pred in po rojstvu – tu se ustvari glaven argument za tiste, ki se zavzemajo, da bi fetus postal pravni subjekt tudi v našem pravnem redu. To je povzeto iz Deklaracije o pravicah otroka iz leta 1959. Vprašanje, ali fetus šteti za otroka ali ne, je stvar moralnega in verskega prepričanja in ni predmet pravnega urejanja. Ko določimo, da je zarodek otrok, vsakomur vsilimo prepričanje, da se življenje začne s spojitvijo dveh celic (Prav tam, str. 164). »To pa je v nasprotju z vsemi temeljnimi mednarodnimi pravnimi akti kakor tudi z osnutkom slovenske ustave, ki posamezniku zagotavlja pravno varstvo temeljnih osebnostnih pravic.« (Prav tam, str. 164). Tako je edina rešitev da prepričanje, kdaj se življenje prične, prepusti vsakemu posamezniku in njegovemu prepričanju, ker če bi država priznala zarodku subjektiviteto, bi ženske, ki bi se odločile za abortus, kazensko odgovarjale za naklepni uboj (Prav tam, str. 164–166). Kar pa je zagotovo bolj sporno kot možnost izbire.

7.3. KRŠČANSKI POGLED IN SPLAV V PREDPISIH ZAKONIKA CERKVENEGA PRAVA

V kongregaciji za verski nauk iz leta 1987 je zapisano, da se Cerkev zavzema za spoštovanje in pravice človeškega bitja od trenutka spočetja, torej ob spojitvi celic se začne novo življenje, ki ni ne materino, ne očetovo, ampak samostojno. Cerkevno učiteljstvo namreč poudarja, da si nihče in v nobenih okoliščinah ne sme prilastiti pravice, da bi uničil nedolžno človeško bitje, zato splav nenehno obsojajo kot eno najhujših dejanj nepravčnosti do človeškega bitja, katero se ne more braniti, ima pa temeljno človekovo pravico, pravico do življenja, iz katere izhajajo vse druge.

Že sam zakonik cerkvenega prava obravnava splav, ki je izveden zavestno, kot kaznivo dejanje proti človeškemu življenju in svobodi (Papež, 1991: 169). »Kongregacija za verski nauk je 18. 11. 1974 izdala posebno izjavo o splavu, v kateri pojasnjuje nekatera moralna načela in odgovarja na nejasnosti, ki so se v zvezi s splavom v praksi pojavila. Dokument poudarja, da ne gre za eno izmed mnenj o splavu, temveč za izjavo cerkvenega učiteljstva oziroma stalni nauk Cerkev v luči vere in moralnega nauka, ki sta Cerkvi zaupana od samega Kristusa. Nauk o splavu, ki ga uči Cerkev, obvezuje vse vernike v vesti, ker gre za redno, verodostojno cerkveno učiteljstvo« (Prav tam, str. 169). Po cerkvenem nauku pa so sokrivi tudi tisti, ki pri splavu sodelujejo fizično ali moralno, oziroma so soudeleženi. S tem sovпада tudi poljski zakon o abortusu, ki v primeru splava zapoveduje materi, očetu in zdravniku zaporno kazen. Kazen, ki doleti vernika v okviru Cerkev, ki je kakorkoli sodeloval pri splavu, je izobčenje, najhujša oblika kazni v cerkveni zakonodaji. Izobčencu je prepovedano biti soudeležen pri bogoslužjih, prepovedano mu je sprejemanje zakramentov ter opravljati katerekoli cerkvene službe. Po Navodilu daru življenja uzakonitev splava otežuje dosego spoštovanja do temeljnih pravic (Prav tam, str. 173). »Čeprav civilni zakon splav dovoljuje in ga uzakonja, pa to še ne pomeni, da je z njegovo uzakonitvijo odvzeta dejanju splava njegova moralno etična razsežnost. Zakon, ki dovoljuje splav, je sam po sebi nemoralen, ker ne more uzakoniti nekaj, kar v bistvu nasprotuje naravnemu zakonu in najvišjemu Zakonodajalcu in Stvarniku življenja« (Prav tam, str. 173). Uzakonitev splava v Cerkvi pomeni uničevanje družine in s tem celotne družbe. Družbo, ki splav dovoljuje, definira kot skupek interesov močnejših nad slabotnejšimi. Poziva vse vernike, da naj se zavzemajo za »predruženje moralno nesprejemljivih državnih postav in nedopustnih praks« (Prav tam, str. 174). Podobno Anton Mlinar v prispevku Splav in etnične dileme splav označi kot največji problem. Na poti do splava človekovo vest in abortus enači z največjim neupoštevanjem dostojanstva človeške osebe in s tem, da sodobna kultura ne

mara življenja kot takega. V skladu z predpisi cerkvenega prava se sprašuje kakšen je odnos med krščansko in medicinsko etiko. Torej, razmišlja o odnosu med naravnim in državnim pravom. Tako kršenje prvega pomeni nestrinjanje z moralnim Cerkvem redom (Mlinar, 1995: 159– 160). »Splav je eno od najbolj dramatičnih znamenj podkupljenega razuma, ko je ta prepuščen samemu sebi« (Prav tam, str. 161). Nemoralno sodobno družbo krivi za legaliziranje abortusa in okrnjeno vest človeka. Kritizira zagovornike splava, da postavljajo svobodno odločanje pred nemoralnostjo splava. Kritika se ne zdi smiselna. Problem vesti in nemoralnosti postavlja v problem individualne, družinske, socialne in politične etike. Zdi se, da krivdo prelaga na družbo, ki naj bi ohromila človekovo vest, da sedaj razmišlja v drugo smer, ne zgolj po naravnem pravu po katerem bi, po njegovem mnenju, morala. Sklicuje se na evangelista Janeza, ki je zapisal, da postava, ki dovoljuje umor, ni več postava. Vest je po tem živa identiteta postave in za to je to najprej interpretacija naravnega zakona, po katerem je splav največji možni greh, saj gre za 5. božjo zapoved. Trdi, da je bila državna ureditev splava na zakonodajnem nivoju urejena zaradi nelegalnih, mazaških splavov in da se je kasneje obrnil zakon proti tistim, ki splava ne podpirajo in je tako prevladal povsem drugačen razlog. Abortus je iz njegovega vidika problematičen, ker je dejansko zavestno hoten in zdravnik zavestno uniči s tem življenje in obsoja miselnost, da se življenje začne šele po rojstvu, ampak se začne s spočetjem (Prav tam, str. 161–165). »Pri splavu gre za presojo odraslega in razsodnega človeka, ki se opredeli proti življenju« (Prav tam, str. 165). Pravica do splava sploh ne bi smela obstajati, ker to ni nobena pravica, saj se nihče nima pravice odločati o življenju ali smrti nekoga drugega, pa čeprav je to nebogljeno bitje v trebuhu matere. Morala je tista, ki ločuje človeka od živali in človek je k njej poklican da preseže živalskost v sebi (Prav tam, str.167–178). Obsoja umetno ustvarjeno družbo in svobodo, ki za človeka in njegovo naravo ni »naravno«. Splav zanj ni nikakršna civilizacijska pridobitev, čeprav zagovorniki verjamejo v to da je. Najbolj absurden se mi je zdel zapis, da je žensko emancipacija veliko stala – s pravico do splava naj bi postala objekt in ne subjekt. Zdi se mi, da je s to pravico ženska postala prej subjekt, kot pa objekt. Torej ravno obratno. Pred tem je bila brez te pravice. Objekt, stroj za rojevanje otrok četudi ti niso bili zaželeni. Pravica o odločanju glede splava naj bi prizadela spolno ljubezen, rodovitnost in vzgojo otrok. Če otrok ni zaželen, je edino logično, da je splav nujno potreben, da boš lahko, v kolikor se za to odločiš, otroku, ki bo zaželen, nudil vse to. Obsoja odrasle, ki so zmožni presoje nad nekom, ki je v takšni situaciji, da le to ni zmožen storiti in v trenutni zakonodaji brez subjekta (Prav tam, str. 168–170). V zadnjem poglavju splav enači z evtanazijo, nebolečo smrtjo. S tem se ne strinjam. Ne strinjam se niti s tem, da se splav enači z

umorom. Umor je vsekakor pretežka beseda in dejanje za uporabo v takšnem kontekstu (Prav tam, str. 170–171).

Stanislav Slatinek je podobnega mnenja kot Mlinar. Trdi, da s človeškim življenjem, četudi je trenutno v telesu nekoga, ne moremo svobodno razpolagati, saj je dar in del dediščine človeštva. Zanj je po katoliškem pravu samoumevna kazen za storilca tovrstnega dejanja. Poziva, da se ljudje vrnejo k moralnim vrednotam in upoštevanju svetosti življenja, saj postaja splav že »epidemija«. Zaveda se, da je katoliška cerkev in država (lahko uporabimo na primer Slovenijo) v konfliktu na tem področju. Necerkveno pravo uči, da je otrok v prvem stadiju življenja materina last, medtem ko cerkveno pravo, da je osebek zase in s tem ima polno pravico do življenja. V veliki meri se sklicuje na papeža Janeza Pavla II., velikega nasprotnika splava, sicer Poljaka, ki je posredno zelo vplival na zakonodajo na Poljskem (Slatinek, 2007: 505–507). Kazen, prej hitro omenjena, za storilca usmrtitve nezrelega plodu je kot prvo izobčenje iz Cerkve. To pomeni prepovedano prejemanje zakramentov in opravljanje kakršne koli cerkvene službe. Le to je uvedel papež Pij IX. leta 1869, sicer pa obstajajo določeni pogoji pomilostitve. Kazen velja za vse, ki so temu dejanju prisostvovali in le tega niso preprečili. Kazen pa ne velja oziroma se dejanje opraviči v primeru posrednega in spontanega splava. Posredni splav se zgodi takrat, ko se rešuje materino zdravje ali življenje in se pri tem zgodi splav, katerega si nihče ni želel. Izobčeni iz Cerkve pa so tudi vsi, ki se bojujejo za pravico do splava na shodih, volitvah in podobno (Prav tam, str. 508). Slatinek se dotakne tudi tematike »ugovora vesti«, torej ne opravljanja dejanja, ki ni v skladu z zdravnikovo vestjo in je zapisan tudi v kodeksu medicinske deontologije Slovenije. Za krščanskega zdravnika naj bi bila to edina prava pot k ne opravljanju splava in izognitvi kazni izobčenja iz Cerkve. Krščanskim zdravnikom se svetuje naj ne izberejo specializacije iz ginekologije ali porodništva. Po cerkvenem pravu so pod pritiskom tudi krščanski farmacevti, ki izročajo abortativna ali kontracepcijska sredstva pacientom. Tudi poslanci v parlamentu krščanske veroizpovedi morajo nedvoumno zagovarjati človeško življenje vse od trenutka spočetja. V nasprotnem primeru so tudi oni izobčeni iz Cerkve (Prav tam, str. 511–514). Mirjam Cvelbar vidi težavo v razvoju medicine in s tem odkritje različnih načinov abortusa, ki se prepletajo z kontracepcijskimi metodami. Obsoja tudi pridobivanje zarodkovih matičnih celic iz umetno ustvarjenih zarodkov. Zarodki so pri tem uničeni, kar smatra za uboj življenja in se enači s abortusom. Enako kot pred njo navajani avtorji se strinja s tem, da se človeško življenje začne ob spoju dveh celic. Opozarja na nove razlage začetka življenja s katerimi se sama ne strinja. Saj ima vsak nov individuum, čeprav v obliki zigote, svojo identiteto in usmerjenost, svoj genski zapis. Ne razume, zakaj so sploh mogoče drugačne interpretacije začetka življenja, ko pa je

biološko pojasnjen začetek, torej ob spočetju. Sprašuje se o etničnosti drugačnih razlag (Cvelbar, 2004: 438–440).

7.4. ABORTUS V SLOVENIJI DANES – Aktualni članki

Da se dotaknem še razmer glede abortusa v Sloveniji, kjer je po 55. členu ustave iz leta 1992, »svobodno odločanje o rojstvu svojih otrok«, abortus legalen in vključen v zdravstveno zavarovanje. Vendar so sprejem tega zakona do konca ovirali Katoliška cerkev in njeni privrženci oziroma zagovorniki v parlamentu. Žensko, ki je naredila splav, so enačili z morilkom. Na koncu je bil rezultat za legalen abortus izglasovan z dvotretjinsko večino (Mladina, <http://www.mladina.si/103573/cigav-je-moj-trebuh-zdravnikov-ali-moj/>, 31. 7. 2017).

Kljub zakonodaji pa se nasprotniki pravice do splava niso sprijaznili z izidom, niti danes ne. Leta 2015 so se vrstile demonstracije proti pravici do splava pred ljubljansko ginekološko kliniko. Mnogi so opozarjali na neprimernost le teh, saj število splavov v Sloveniji upada. Demonstracije so bile organizirane s strani društva »Božji otroci«, katere namen je »zmanjšanje števila splavov na način, ki ne krši nobene človekove pravice, ampak jih upošteva za vse ljudi«, kot je zapisala predstavnica zavoda Valentina Pikelj.« V prispevku častnika Dnevnik vodja sektorja za enake možnosti na ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Maruša Gortnar opozarja, da je pravica do svobodnega odločanja o rojstvu svojih otrok temeljna človekova pravica, katero so si ženske priborile po več letih in mora zato ostati nedotakljiva in zapisana v ustavi Republike Slovenije. Zavedati se je potrebno, da ustavna omejitev te pravice število splavov ne zmanjša, ampak poveča število splavov, ki jih izvaja ne usposobljeno osebje in se s tem poveča število zdravstvenih težav žensk ali celo smrti. Protesti, ki sicer niso ogrožali javnega reda in miru, so toliko bolj ne primerni, če se postavimo v vlogo ženske, ki je morda prišla na ginekološko kliniko opraviti splav iz zdravstvenih ali drugih razlogov. Na shode se je odzvalo veliko posameznikov in društev, ki želijo zaščititi pravice žensk. Zavedajo se, da ima vsakdo pravico do svobode izražanja, vendar dokler ta ne posega v pravice drugega. Zdi se, da protestniki izrabljajo verska čustva in tako ustvarjajo pritisk, tako na delavce na ginekološki kliniki, kot vse ženske

(Dnevnik, <https://www.dnevnik.si/1042731285>, 25. 5. 2017).

Protesti so šli tako daleč, da so na Frančiškansko cerkev v centru Ljubljane namestili ekran, kjer predvajajo posnetek o splavu, ki je prikazan kot uboj. Za posnetek so »odgovorni« v zavodu Živim, kjer sicer »niso odločno proti splavu, temveč za življenje.« Na isti dan je na Poljskem protestiralo na tisoče žensk, oblečenih v črno, za pravico do odločanja o rojstvu svojih otrok

(Častnik Delo, <http://www.delo.si/novice/slovenija/proti-splavu-na-franciskanski-cerkvi.html>, 25. 5. 2017). Vse to je se mi zdi neprimerno, saj se ženske po ustavi Republike Slovenije lahko odločijo za abortus brez posebne odobritve, če nosečnost traja manj kot deset tednov. Če pa nosečnost traja dlje časa, pa to odloči prvo ali kasneje drugo stopenjska komisija, katero sestavlja ginekolog, psihiater in socialni delavec. »Poleg tega obstaja še tako imenovani konzilij za umetno prekinitvev nosečnosti, ki z etičnega vidika pretehta okoliščine, bodisi zdravstvene, socialne ali druge. Po opravljeni prekinitvi nastopi komisija za obravnavo razvojnih nepravilnosti pri plodu in mrtvorojenosti, ki analizira pravilnost odločitev prejšnjih komisij.« (Častnik Dnevnik, <https://www.dnevnik.si/1042731285>, 25. 5. 2017).

Tudi v slovenski politiki so se politiki vse od ustave leta 1992 do danes nekajkrat dotaknili vprašanja abortusa. Leta 2014 je v volilni kampaniji stranka Mira Cerarja izrazila tudi opredelitev do zakona o abortusu. Po pisanju Mladine, so enačili svobodno odločanje o rojstvu otrok in pravico o nedotakljivosti človeškega življenja. Kar sovпада s krščanskim razmišljanjem, da novo živo bitje nastane v trenutku spočetja. To dejstvo pa se križa z ustavo Republike Slovenije. Na to se je odzvalo društvo FemA. Na vprašanja društva so se sicer iz stranke kasneje odzvali, da je obstoječa zakonodaja ustrezna (Mladina, <http://www.mladina.si/160998/pravica-do-splava/>, 31. 7. 2017). Poslanci SLS pa so skušali omejiti pravico do splava tako, da abortus ne bi bil več vključen v zdravstveno zavarovanje, ampak bi se za to morale ženske dodatno zavarovati oziroma plačati, v kolikor bi se za to dejanje odločile. Ta predlog je bil tudi del nove zdravstvene reforme, ko je bil minister za zdravje dr. Dušan Keber. V novem predlogu bi se pravice žensk močno skrčile. Do te spremembe sicer (k sreči) ni prišlo (Mladina, <http://www.mladina.si/158404/protestno-pismo-fema-ob-izjavi-stranke-smc-o-abortusu/>, 31. 7. 2017).

Nasprotniki splava so leta 1992 nekaj vendarle dosegli – novelo zakona, ki je zdravnikom omogočila ugovor vesti. Moje mnenje o tem je, da če se izučiš in postaneš zdravnik, torej v tem primeru ginekolog, že vnaprej veš kakšne obveznosti ima tvoj poklic. Torej je nesmiselno, da bi študent, ki želi postati ginekolog, ne želel izvajati splavov, kajti to je del tvojega poklica. Če pogledamo drugo stran mnenj, Anton Mlinar zatrjuje, da zakon in razglašanje zakona kot pravico žene, zdravnikovo dolžnost in neproblematičen postopek ni moralno. Splav naj bi bila poledica moralnega nereda v medicinskem stališču, kjer naj bi bil splav tretiran kot nepotreben postopek (Mlinar, 1995: 160). Ugovor vesti označi za hladno vojno proti življenju. Kritizira zakonodajo, saj naj bi le ta legalizirala in legitimirala nasilje (Prav tam, str. 167).

Stanislav Slatinek nekako obsoja Slovensko zakonodajo, ki kot pravi, se je močno oddaljila od Jugoslovanske ustave in katoliškega pogleda, saj dovoljuje splav in s tem ignorira človekovo

življenje ob spočetju. Leta 1998 je Slovenija ratificirala Konvencijo o varstvu človekovih pravic in dostojanstvu človeškega bitja v zvezi z uporabo biologije in medicine. Konvencija v splošnem dovoljuje splav. Tudi kazenski zakonik, v veljavi od 17. 6. 2004, ščiti življenje, vendar od samega rojstva dalje. Bolj varuje žensko kot zarodek, kar se mi zdi smiselno in pravilno. Medtem ko se avtor s tem ne strinja in pravi da je z zakonikom nekaj hudo narobe. Evropska zakonodaja se v veliki meri sklada s slovensko, torej zarodek ima manj pravic kot rojeni otrok. Avtor Slatinek zagovarja zaščito še nerojenega otroka in s tem poudarja svetost življenja tudi pred rojstvom (Slatinek, 2007: 514–518). »Verni smo kljub temu dolžni to resnico povedati celotni družbi« in zagovarjati »dostojanstvo vsake človeške osebe, spoštovanje njenih nedotakljivih pravic in nenazadnje, da bi se odločali za življenje in ne za smrt« (Prav tam, str. 518).

Za mnenje sem povprašala študentko medicine na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Mojca, stara 26 let, diplomirana zdravnica, je svoje razmišljanje opisala takole: »Menim, da bi morala pravico do splava imeti vsaka ženska. Zato se mi zdi sistem v Sloveniji v primerjavi s Poljsko veliko bolj etičen in pravičen. Zdi se mi, da nihče nima pravice odločati o drugih osebah, kako bodo živele. Velikokrat se zgodi, da do spočetja pride ob nepravem času, z nepravo osebo ali v skrajnem primeru - da je ogroženo življenje matere in/ali otroka. Razumem tudi starše, ki se za splav odločijo, ko s prenatalno diagnostiko odkrijejo nepravilnosti pri plodu, ki vodijo v vseživljenjsko odvisnost otroka od staršev in okolice. Menim, da je pravica staršev, da v takšni situaciji pretehtajo, ali bo življenje za družino srečno in ali so psihično, fizično in finančno zmožni prevzeti breme bolezni. Hkrati me kot mlado zdravnico tudi moti, da si zdravniki, ki iz kakršnihkoli razlogov nasprotujejo pravici do splava, izberejo specializacijo iz ginekologije in porodništva in podpišejo ugovor vesti. Ob izbiri specializacije poznajo svoje bodoče delovne naloge in v kolikor imajo zadržke do predpisovanja kontracepcije in splava, bi si lahko izbrali drugo vejo medicine.« (Ahačič, M., 2017).

Mnenje sem poiskala tudi na Ginekološkem oddelku na Kliničnem Centru v Ljubljani. Višja medicinska sestra, ki izvaja sam postopek splava, je na vprašanja o etičnosti abortusa in na tematiko ugovora vesti po dolgi debati strnila misli takole:

»Kot medicinska sestra, z visoko izobrazbo in nad 20 leti delovne dobe, strogo zagovarjam ustavno pravico žensk in moških do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, torej pravico do splava, sterilizacije in umetne oploditve. Seveda, velikokrat se pri svojem delu srečujem s težkimi moralno – etičnimi dilemami. Te so slednje. Koliko splavov je še “sprejemljivih” za ženske, ki so povratnice, ki splav uporabljajo ali izrabljajo v namen nadomestka kontracepcije

in ali je dejansko vsak par, ki se mu odobri in izvede postopek umetne oploditve, dejansko primeren za starševstvo? Pod to vključujem bolezni, socialne težave, "otrok kot projekt", mi rečemo temu. Ne glede na vprašanja in dileme smo pa tam zato, da strokovno opravljamo svoje delo, torej naše osebno mnenje ne sme vplivati na kakovost izvedenega postopka. Tudi če je pacientka prišla dvajsetič na prekinitev nosečnosti, je naša naloga, da strokovno v okviru svojih kompetenc opravimo svoje naloge, da ji mogoče na njej najbolj razumljiv način opišemo možne načine kontracepcije in podobno. Nikakor pa nimamo pravice moralizirati. Menim, da si nas večina zaposlenih v zdravstveni negi deli to mnenje. Med zaposlenimi v zdravstveni negi v naši ustanovi nimamo oseb z podanim ugovorom vesti in tako se mi zdi prav. Ugovor je sicer dovoljen, sprejemljiv, vendar bi bilo nekako samoumevno, da si potem taka oseba poišče zaposlitev na kakšnem drugem oddelku, kjer bo lahko kakovostno opravljala svoje delo brez zadržkov do pacientov in njihovih, ne pozabimo na pomembno dejstvo, ustavnih pravic. Med zdravniki je nekaj zaposlenih z podanim ugovorom vesti. Teh nekaj ne opravlja prekinitev nosečnosti, izdajajo pa napotnice za le te, nekateri opravljajo postopke sterilizacije in umetne oploditve. Če gre torej za ugovor vesti iz verskih razlogov, zakaj potem nekaj da in nekaj drugega, iz verskega stališča tudi spornega, pa ne? Večina zdravnikov z ugovorom vesti sicer nima ugovora zaradi verskih razlogov, temveč zaradi moralno njim spornih postopkov prekinitve nosečnosti. Pri nas ni zaznati tendence naraščanja le teh, je pa v marsikateri državi z bolj verno populacijo, kot so na primer Italija in Hrvaška, kjer je sicer splav legitimna ustavna pravica žensk to zelo velik problem. Tam obstajajo cele bolnišnice, cele regije, kjer ni niti enega samega zdravnika, ki bi opravil prekinitev nosečnosti, tudi pri pacientki, ki želi opraviti prekinitev zaradi na primer anomalij pri plodu. O tem so poročali na FIAPAC svetovnem kongresu. Podoben dogodek se je zgodil v Italiji. Protesti skupine "Božji otroci" so za nas zaposlene praktično skoraj nezaznavni. Dokler so protestirali na samem dovozu pred kliniko, smo jih videvali, ko smo prihajali in odhajali v službo in iz nje, odkar so na pločniku med Kliničnim oddelkom za reprodukcijo in ambulantami, jih skorajda ne opažamo več. Verjetno veliko bolj zmotijo kakšno žensko, ki k nam prihaja z namenom prekinitve nosečnosti. Vedno se nam je sicer zdelo zanimivo, da so vsi protestirajoči že zdavnaj zaključili s svojo reproduktivno dobo, torej na nek način posegajo v pravice skupine ljudi, kateri sami ne pripadajo več in jih torej sama pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok v nobenem pomenu ne obogati in ne prikrajša za nič. V svojem delu nisem nikoli srečala pacientke, ki bi izrecno povedala, da si je premislila iz verskih razlogov. Vedno si premislijo zaradi nenadnega razpleta partnerskih nespোরazumov, možne razrešitve problema socialno-ekonomske narave ali pa zaradi lastne moralne dileme.« (Slapničar, 2017).

Njena nadrejena je še dodala sledeče. »Stroka si prizadeva delati v skladu z ustavo in strokovnimi smernicami. Stroka zagovarja, da bi na področju reproduktivne medicine morali delati posamezniki, ki nimajo ugovora vesti, vendarle se pa le zaradi zgoraj omenjenega zornega kota posameznika na določene postopke in posege, pojavijo tudi zaposleni, ki izrazijo ugovor vesti do določenih postopkov oziroma posegov, redko že na začetku kariere, pogosteje po nekaj letih dela.« (Murovec, J., 2017).

8. PRIMER: POLJSKA

Po splošnem prepričanju naj bi Cerkev obsegala svetost in božanstvo, toda njihovi interesi in vplivi so precej višji in kompleksnejši od duhovnega področja. Veliko držav lahko tretiramo kot »nations under god«, v katerih so Cerkve močni politični akterji, sooblikujejo politiko države in skozi ta proces preoblikujejo življenje. Cerkvena politika je počasi prehajala iz države v državo. Nekje je doživela velik uspeh medtem ko drugje velik polom. V nekaterih demokratičnih državah je imela Cerkev uspeh pri vodenju političnih razprav pri verskih vprašanjih, preverjanju vladnih imen, vplivanju na zakonodajo na področju šolstva, abortusa...

8.1. ODNOS CERKEV – DRŽAVA

Poljska je primer države, kjer ima Cerkev vplivno vlogo v politiki in jo je obdržala po vzpostavitvi novega režima v 90. letih vse do danes. Je območje verskega monopola, podobno kot Irska. Sodelovanje na relaciji cerkev – država temelji na zgodovinskih povezavah, ko je Cerkev vodila politiko oziroma posvetno oblast in sekularizacija še ni bila prisotna. Z enormno količino posesti in nadzorom nad izobrazbo je bila v zgodovini najmočnejša politična in ekonomska ustanova. Za tem je stala ogromna množica vernikov, ki so le to podpirali. Fuzija je bila torej odvisna od demografskih razlogov kot je homogeno prebivalstvo. Povezava države s Cerkvijo je torej splošno znano dejstvo, kako dolgo ta fuzija traja pa je odvisno od tolmačenja zgodovine. Nekateri zgodovinarji, ki se ukvarjajo z analizo na tem področju, umeščajo fuzijo v pozno 18. stoletje, ko je bila Poljska razdeljena med tri države – Prusijo, Avstrijo in Rusijo. Poljska je leta 1795 izgubila samostojnost in Cerkev je takrat odigrala vlogo zaščitnice poljskega naroda in nacionalne identitete (jezik, literatura ...) ter postala simbol svobode. Katolicizem postane ekvivalent poljskega patriotizma. S homogenizacijo etničnega in religioznega je bila vzpostavljena popolna fuzija nacionalne in religijske identitete na Poljskem (Grzymala-Busse, 2015: 148). Cerkev je torej imela (in še vedno ima) močno avtoriteto in je posledično v veliki meri na prehodu režima pomagala pripraviti ustavo. Dokončno je vplivala

na zakone o abortusu, o religiji v šolah, o raziskavi matičnih celic in na zakon o istospolnih porokah. Ker pa je le ta institucionalni dostop prikrit, ohranjajo svojo avtoriteto in ugled tako, da se v javnosti prikazuje Cerkev kot zagovornica nacionalnega interesa in skupnega dobrega. Cerkev ima na Poljskem neposredno pisno zakonodajo, veta politiko in visoke uradnike. Vse to prikazuje, da sama religioznost prebivalcev ni dovolj za vpliv na politiko in da so tu prisotni še drugotni interesi (Prav tam, str. 3–4). To argumentira zanimiva raziskava, ki je bila izvedena leta 2005. V raziskavi je kar 78 % vseh anketirancev odgovorilo, da cerkveni voditelji ne bi smeli vplivati na vlado in 83% anketirancev je odgovorilo, da ne bi smeli vplivati na glasove volilcev. Po tem takem sodeč tudi najbolj pobožni prebivalci (80,7% prebivalcev se identificira za katolike) ne želijo, da bi se Cerkev vmešavala v politične zadeve. Kristjani so torej opazili, da mora biti sveto in posvetno ločeno. To se kaže tudi v verskih načelih, saj je Jezus učil, da kar se tiče cesarja naj bo cesarska stvar in kar boga božja stvar. In kako je potem sploh mogoče, da je cerkveni vpliv tako velik, četudi se verniki s tem ne strinjajo? Religija in vpliv na politiko na Poljskem gresta z roko v roki. Cerkev čuti močne obveznosti do države, njihovi voditelji pa zaznavajo obveznost zagotavljanja, da javna politika odraža spoštovanje do boga. Ta miselnost izhaja iz prej omenjene zgodovinske povezave. Na opisan način, z institucionalnim dostopom, se cerkev bori za preživetje na Poljskem proti vse večji liberalizaciji. Vključevanje v politiko je način razširjanja in zagotavljanja njihovih verskih vrednot, pri čemer se posredno zavrača tudi sekularizacija. Koristi, ki jih ima Cerkev od države, pa se kažejo predvsem v davkih in pravnem statusu. Kako pa dosegajo dostop do oblikovanja politike? Preko političnih strank, pooblaščenec, posrednikov (Prav tam: 5–7).

Katoliška cerkev se bolj kot na državno sklicuje na naravno pravo in v njem išče pravico do poseganja v državno. Med seboj sta seveda v določenih točkah protislovna. V teh točkah so potrebne presoje, vendar je ta pravica pogosto stvar koristi. Dejstvo je, da oseba, ki posreduje pravice dane od boga jih mora tudi ščititi v vsakem primeru. Vsak vernik ima po naravnem pravu absolutno pravico živeti po božjih navodilih – državni zakoni, ki to ovirajo, pa so v nasprotju z naravnim pravom. Torej pride stvar v konflikt z državnim ali mednarodnim pravom. Starši imajo, po naravnem pravu, primarno pravico, da svoje otroke, ki jim jih je dal bog, izobrazijo o duhu njihovega poslanstva. Zakoni in ukrepi, ki v šolskih vprašanjih ne spoštujejo te svobode staršev je proti naravnemu pravu in je nemoralno. Dilema vernika je, po katerem pravu bo živel? Temu, ki mu ga zapoveduje Cerkev ali država? Mnogo papežkih enciklik naslavlja svoje besede

mladim. Seveda, na njih je vplivati veliko lažje, kot na starejše, ki že imajo izoblikovana svoje stališča. V enciklikah je zapisano, da če so državne izobraževalne organizacije za mlade

obvezne in naj ne bi posegala v pravice verskih združenj da imajo tako otroci, kot njihovi starši, pravico pregledati ali je organizacija res očiščena vseh sovražnih manifestacij do cerkve in krščanstva. Slednje se mi ne zdi sporno, saj je logično da v državah, kjer je prisotna sekularizacija, šolstvo in oblast ne podpirata religije v državnem izobraževalnem sistemu. Citati papežkih enciklik v delu Adama Michnika *The church and the left* niso namenjeni zgolj dokazovanju nasprotnega sekularnemu bralcu, ampak tudi razlaganja bolj kompleksnih razmerij, kot je razmerje med cerkvijo in tretjim rajhom oziroma nacionalistično vlado. Cerkev je, kot bilo že večkrat napisano, sodelovala z nacisti, da bi ohranila svoje privilegije pod novo oblastjo. Lahko bi rekli, da je tu še en dokaz več, da Cerkev ščiti zgolj svoje interese (Michnik, 1993: 46–51). Tu, v času pred in med drugo svetovno vojno, začnem natančnejši pregled odnosa cerkve in države na Poljskem.

Pred vznikom nacionalizma je nemški škof zapisal, da je poročno pravo za katolike pomembno z vidika prepovedi poroke znotraj sorodstva in prepovedi ločitve. Pomemben je blagoslov čistosti krvi in zaščita družine. Po besedah škofa v duhu nacizma, bi bila katastrofa za človeštvo, da bi bile poroke razumljene izključno s strani rasne čistosti. Pravica do ločitve je s strani krščanskega prava sporna, za njo pa so si drugi prizadevali v smislu razširitve človeške svobode, krščansko pravo pa je pomenilo omejitve tovrstne svobode. Pod nacionalistično vlado pa se je slednji konflikt spremenil. Katoliški koncept je čez noč postal obramba človekovih pravic proti še ostrejšim zahtevam totalitarnega režima (Prav tam, str. 50).

Vse to je veljalo tudi za del Poljske pod in v času Stalinističnega terorja. Takrat je bila Poljska brezpravna, brez vrednosti, religijska svoboda pa je bila zgolj fikcija. Na to jasno nakazuje tudi episkopatsko pismo 15. aprila 1948, namenjeno mladini. V njem je zapisano, da država potrebuje spremembe na socialnem in gospodarskem področju. Nova miselnost naj bi bila brez boga, brez religije in zunaj krščanske tradicije, kar se je episkopatskemu vodstvu zdelo nepredstavljivo. Mladino v pismu nagovarja, naj ne sledijo novi miselnosti ampak naj si prizadevajo za večno odrešitev in naj verjamejo v resnico, ki jo narekuje krščanska vera. Bodite zvesti tem pogledom in prepoznajte v ljudeh božjo kreacijo. V teh pismih in v tem obdobju je nastal tudi antimaterialistični cerkveni program. Tega je škof označil za pravičnega za religijsko vzgojo posameznika. Tu se kažejo podobnosti z komunistično ideologijo, sodelovanje med Cerkvijo in državo. Program škofov samozavedanja in zadrževanja je bil jasno sestavljen v upanju na stabilizacijo razmer in mirno eksistenco katoliške cerkve v novih pogojih v državi. Vendar se pri vsem tem moramo zavedati, da cerkveni dokumenti ne bodo nikoli objektivno predstavljali zgodovine (Prav tam, str. 51–62).

Za razliko od Adama Michnika, Anna Grzymala-Busse vidi razmere drugače. Po katastrofi druge svetovne vojne je bila posledica obrambnega mehanizma nacije transformacija v homogeno katoliško nacijo. Nov prihajajoč režim, komunizem, je bil vsem tuj in razumljen kot sistem, ki krši načela suverenosti in vere. Nova komunistična vlada in katoliška cerkev sta se večkrat spopadli kdo je legitimen predstavnik poljske nacije, saj je bila nova oblast v očeh prebivalstva videna kot sovjetska in posledično sovražnik njihove države. Kljub velikim prizadevanjem nove vlade, da bi pridobila status »prave poljske vlade« je cerkev v teh bojih zmagovala. Rimokatoliška cerkev je zagotovila sredstva za nastanek in ohranitev svobode nacionalne zavesti Poljakov in Poljakinj (Grzymala-Busse, 2015: 148–154).

Interesi poljske Cerkve, ki so jih enačili z interesi poljske nacije, so bili podrejeni Vatikanu. Na ozemlju Poljske se je odvijal močan ideološki konflikt, pri katerem je bil na eni strani monopol množičnih medijev in na drugi strani policijska represija. Leta 1964 se je Cerkev na srečanju odločila za serijo antisocialističnih dogodkov, vključno s številnimi antisemitskimi incidenti, organiziranih s strani desno orientiranih skupin. Ko je o teh dogodkih Liga za boj proti rasizmu Cerkev oziroma episkopate vprašala ali obsojajo pojave, je na to primat podal odgovor v izjavi, da Judje niso bili ubiti zaradi antiseminizma na Poljskem, ampak zaradi vodenja komunistične aktivnosti. Episkopatu se je pač zdelo, da se ni smiselno pritožiti glede problema antisemitizma, dokler nima političnega značaja. Leta 1950 je bil podpisan konkordat, po katerem je sledila odločitev vlade o razlastitvi nekoriščene cerkvene lastnine. Po tem so episkopatska pisma prihajala z večjo mero previdnosti. V njih ne zasledimo več dokumentov v zvezi z kršitvijo zakonodaje. Po eni strani je bil primat Cerkve usmerjen k pozivanju ljudi, da prekinejo zvezo z anti-komunističnim podzemljem, ki je leta 1950 izgubila celoten pomen, Po drugi strani je bil primat usmerjen k odvrčanju sodelovanja duhovnikov v političnih dejavnostih, ki jih je sponzorirala PAX. Z navajanjem veliko dokumentov je avtor knjige Adam Michnik, kot je navedel, želel svojim levičarskim prijateljem dokazati, s čim se je resnično soočala Cerkev v času Stalinističnega obdobja. Avtor Adam Michnik na sebi zastavljeno vprašanje, ali cerkev v stalinističnem obdobju brani človekove pravice, odgovarja pritrdilno in pravi, da v celoti soglaša s Czeslovom Miloszom, ki je v času vlade Stalina zapisal, da cerkve niso bile le kraji, kamor ni mogla prodreti uradna laž. Tu so verniki lahko verjeli v vrednost človeškega govora, ki se je drugod zlorabil za druge naloge (Michnik, 2015: 53–54).

Zdi se mi, da so lahko verjeli v vrednost človeškega govora, a po drugi strani so začeli verjeti oziroma pridobivati druge vrednote, vezane na naravno pravo, kar pa je šlo v drugo skrajnost. V vsakem kriznem obdobju zgodovine, predvsem v času vojn, največ pridobi religija, saj jo ljudje smatrajo kot uteho pred realno situacijo v kateri živijo. In tu je Cerkev pridobila največ.

Tudi krepko po drugi svetovni vojni je Cerkev obdržala institucionalne strukture in identiteto. Kmalu je komunistična oblast priznala premoč Cerkve. V raziskavi je leta 1980 kar 80 % prebivalstva odgovorilo, da Cerkev deluje v prid in interes ljudstva. V takšnih razmerah je Cerkev pridobila ogromno institucionalnega dostopa. Kar ji je zelo koristilo pri prehodu v nov režim (Grzymala-Busse, 2015: 150–154).

Na Poljskem je bila med spremembo režima (po koncu komunistične vlade) Cerkev videna kot stabilizator razmer, moralna avtoriteta in nacionalni predstavnik ter posledično ustanova, ki je bila ključnega pomena za ohranitev socialne stabilnosti v danem trenutku. Cerkev je sprva izkoristila obup komunističnega režima in kasneje nestabilnost nove demokracije. Tako je sooblikovala parlamentarno komisijo državnih cerkva, politične predloge, veto na vladne uradnike ter tako kasneje pridobila pomembne koncesije na politiko. Izkoristila je svoj dostop in infiltrirala svoja prednostna področja, abortus in šolstvo, v ustavo na svoj način. Večji del tega neposrednega dostopa je bil seveda prikrit. Najhujša grožnja destabilizacijskih družbenih konfliktov je prišla takoj po tranziciji režima leta 1989. Takrat Cerkev preko fuzije nacionalne in religijske identitete ter preko moralne avtoritete odigra vlogo varuha socialnega miru. Tako je bila delitev suverenosti majhna cena za sekularne akterje (Prav tam, str. 11–12).

Omenjena fuzija na družbenem nivoju je oblika religioznega nacionalizma, ki ustvarja in utrjuje cerkveno moralno avtoriteto. Ko je ta avtoriteta dovolj velika, postane močan politični vir, ki ga je mogoče vključiti v institucionalni dostop ali deliti nadzor nad državo. Cerkve z nižjo avtoriteto nimajo te možnosti in se zanašajo na koalicije ali pa sploh nimajo vpliva. Na Poljskem je to Cerkvi definitivno uspelo. Poljska (in Hrvaška) je razvila zelo visoko stopnjo fuzije in moralne avtoritete pod komunističnim režimom, ki je v osnovi samokritičen in sovražen do religije. Ko je komunistični sistem padel, je Rimokatoliška Cerkev v vsaki državi odigrala drugačno vlogo. V primeru Poljske vznikne Cerkev, močna kot še nikoli prej (Prav tam, str. 14).

Dr. Wiatr, nekdanji poljski poslanec in šolski minister, sicer levičar, je prepričan, da je poljski katolicizem po smrti poljskega papeža Janeza Pavla II. postal še bolj agresiven. To sklepa iz vidika samozavesti poljskega naroda. Izvolitev Poljaka za papeža si je ljudstvo štelo v izjemen uspeh naroda, kateri ni imel samozavesti pred tem. S tem se je katolicizem še bolj zakoreninil v družbo in državo. S tem dogodkom povezuje tudi vzpon konservativne stranke ponovno na oblast (Dnevnik, <https://dnevnik.si/216858/vec-vsebin/216858>, 31. 7. 2017).

Kot omenjeno je največ svojih prepričanj Rimokatoliška Cerkev uresničila prav na Poljskem. S pridobljeno močjo je pomagala je tudi pri vključitvi Poljske v Evropsko Unijo leta 2004 (pomembna je bila predvsem pomoč papeža Janeza Pavla II.) in pristopu k zvezi NATO. V

zameno za podporo je v ustavi in konkordatu pridobila nove pravne in finančne privilegije (Grzymala-Busse, 2015: 154).

Z novo dobo, novimi političnimi težnjami, odpiranjem družbe pa se je začel zaton cerkve, čeprav se je (in se še danes) na vse pretege trudi obdržati vlogo v politiki. Šele v začetku 21. stoletja se je Cerkev začela vključevati v politične razprave istospolnih partnerjev, razpoložljivosti kontracepcije ter razprave na področju reprodukcije in raziskave celic. Te debate so se odprle šele, ko je Cerkev prenehala igrati vlogo kritične stabilizacijske sile. Vrhunec je boj cerkve dosegel z episkopskim sporočilom z nepodpisano prilogo k pastoralnemu pismu, ki je vseboval seznam odobrenih političnih strank., duhovniki pa so v pridigah odkrito zagovarjali določene politične stranke. Cerkev je šla tako daleč, da je začela vero spreminjati v politično ideologijo. Pri tem se je sklicevala na spekter etnične ksenofobije. Cerkvi je podpora je v prvih mesecih leta 1990 padla iz nad 90 % pod 40 % v sredi leta 1993. Od tu se je ponovno dvigala, a več kot 60 % ni nikoli več dosegla (Prav tam, str. 159).

Lahko rečem, da je po drugi svetovni vojni vpliv Cerkve na Poljskem le zaviral razvoj in odpiranje družbe, torej naredil več škode kot koristi. Danes se mi zdi, da je sistem Cerkve na Poljskem v krizi, saj se množica prebivalcev čedalje bolj zoperstavlja cerkvenim zapovedim, četudi so to verniki, ki redno obiskujejo cerkvene obrede. Odpiranju družbe ne gre ubežati niti z represijo. A vendar se je na oblast vrnila konservativna stranka.

8.2.ZAKONODAJA O ABORTUSU

Kar se tiče samega zakona o abortusu se je skozi drugo polovico 20. stoletja kar nekajkrat spremenil. Do leta 1932 je bil splav na Poljskem prepovedan brez izjeme. V istem letu je bil dovoljen v primeru zdravstvenih težav in prvič v Evropi, če je šlo za posilstvo. Pojavi se tudi razlog za splav v primeru težkih življenjskih razmer

(Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Abortion_in_Poland, 31. 7. 2017). Takrat je bila poljska zakonodaja med bolj prijaznimi za ženske.

Po zakonu iz leta 1956, ko je bil na oblasti komunistični režim, je bil splav na zahtevo omogočen vsem ženskam ne glede na razlog za to odločitev. Za spremembo tega zakona je poskrbel poljski cerkveni vrh pod pretvezo pravičnosti iz obeh – verskih in nacionalnih razlogov. Abortus je bil v 50. letih predmet ogromno razprav, saj se posvetna in svetna oblast nista mogle zediniti. Leta 1953 so episkopati zasledili, po njihovem, žalostno dejstvo o nizkem naravnem prirastku poljskih državljanov. Tako se je začela akcija o večanju rodnosti in posledično zmanjševanju števila splavov. V 80. letih so episkopati pozvali vse k omejevanju

splava na Poljskem, naj povečajo podporo nosečnicam in pozvali zdravnike naj ne izvajajo tovrstnih posegov, pritiskali so na njihovo vest. Generalno je Cerkev videla splav kot dejanje strahopetne ženske v težkih okoliščinah, kjer bi malo pomoči ali minimalno občutje varnosti dovolj, da bi obdržale otroka. Leta 1984 je škof izdal okrožnico z naslovom »Življenje kot največje bogastvo nacije«, v kateri so bili objasnjeni cerkveni vidiki splava in grozna katastrofa nizke rodnosti. Po zapisih iz okrožnice naj bi se življenje smatralo kot temeljna človekova pravica, ki pripada existenci človeškega bitja in ni rezultat nobene socialne skupine. Leta 1981 se je na politični sceni pojavila stranka Solidarity, ki je bila ključnega pomena, saj je istega leta zatrla namero ministrstva za zdravje glede nove omejitve splava. Ampak tu se je ponovno zapletlo, saj navodila niso bila jasna in razprava je ponovno stekla. Razrešitev vprašanja o abortusu ni bila končana vse do leta 1988, ko se začne kazati tesnejša povezanost katoliške religije in države Poljske (Grzymalla-Busse, 2015: 171). Takrat je skupina katoliških škofov, episkopatov, zasebno srečala z, takrat na oblasti, komunističnimi funkcionarji v poljski parlamentarni komisiji. Namen srečanja je bila razprava o zakonodajnem predlogu, ki bi onemogočal splav. Abortus je bil takrat na Poljskem dovoljen, vendar je takrat obstoječi režim začel razpadati in vlada je upala, da bo ta predlog združil razdeljeno opozicijo in omogočil ohranitev sistema. Za Cerkev odprava splava sicer ni bila novost, bila pa je pomembna razprava v danem trenutku, saj se je oblast zavedala, da je bila pozornost domače in svetovne javnosti osredotočena na morebitno spremembo režima in pogajanja za okroglo mizo med opozicijo in takrat na oblasti komunističnim režimom. Čez nekaj mesecev je bil pripravljen predlog zakona, ki bi brezpogojno prepovedoval splav v vseh oblikah in zapovedoval zaporno kazen za oba starša in zdravnika v primeru ne spoštovanja zakona. Zakon so pripravili škofje v sodelovanju s cerkvenimi odvetniki, ki so zagovarjali tako imenovane naravne zakone ter da si le ti zaslužijo tudi splošno družbeno priznanje. Parlamentarna diskusija o legalizaciji zakona se je začela leto dni kasneje, leta 1989, samo mesec dni preden se je zamenjala vladajoča oblast. Zakonu je takrat presenetljivo nasprotovalo kar 59 % prebivalcev Poljske, ampak je kljub temu zakon ostal brezpogojna podlaga za vse nadaljne razprave v demokratičnem parlamentu (Prav tam, str. 1–2). Kar se zdi skrajno absurdno. Za primer lahko kot nasprotje podam Kanado. Ko je kanadski kardinal Marc Ouellet predstavil svoje oziroma mnenje Cerkve do abortusa in namigoval namen le to v vključiti v zakon, je množica močno protestirala in do drugega koraka ni prišlo.

Od leta 1990 naprej je poleg kriminalizacije splava v kateri koli okoliščini Cerkev še odkrito zahtevala kaznovalne ukrepe kot odvračilno sredstvo in kot izobraževalni ukrep v boju proti splavu. Škof je v svojem pismu istega leta pojasnil zahteve z sestavkom, da je ta zakon z

bolečimi posledicami v primeru zloma edini učinkovit dejavnik, ki preprečuje socialno anarhijo in je hkrati najlažji način izobraževanja posameznika. V podporo novemu zakonu je Cerkev začela peticijo, ki je zbirala podpise za ukinitvev splava med njim zvesto množico. Nekaterim so celo grozili z odvzemom katerega od zakramentov, v kolikor ne bi podpisali peticije za ukinitvev. Škofovska konferenca je poslala odprt memorandum parlamentu in sprožil se je postopek »ne boš ubil« popolne prepovedi splava (Prav tam, str. 173). Cerkvi se je mudilo namreč s sprejemom zakona, saj je svoj uspeh želela predstaviti papežu Janezu Pavlu II., ki se je leta 1991 mudil na obisku na Poljskem (Prav tam, str. 15). Četudi je Cerkev polno investirala v predlog zakona, je bila pozornost politikov in volilcev drugje – na prvih svobodnih parlamentarnih volitvah 4. 6. 1989. Tovrstna vprašanja so bila predstavljena novemu senatu, ki je leta 1990 potrdil skrajno omejen zakon, ki je vključeval pravico do življenja še pred samim rojstvom, torej kot embrio, in dve letno zaporno kazen za vse, ki sodelujejo pri samem splavu. Množice so svoje nestrinjanje z zakonom pokazale na množičnih protestih pod geslom v stilu kleriki naj skrbijo za cerkvene stvari in ne za ženske. Ankete javnega mnenja iz istega leta so pokazale, da večina ne odobrava odprave splava in podpira splav, ne le v primeru, ko se rešuje življenje ženske, temveč tudi podpira splav iz ekonomskih ali socialnih razlogov. Zato se ponovno obudi ideja za referendum, katerega Cerkev označi kot nesmiselnega, saj se po njihovo temeljna načela socialnih pravičnosti, kot je zaščita človeškega življenja, ne morejo biti odvisna od socialnih posvetovanj. Prej omenjeno javno mnenje je na referendumu spravilo Cerkev v zelo tvegano pozicijo – več kot 58 % vprašanih je nasprotovalo cerkvenim pogledom na področju splava, 33 % vprašanih je podpiralo Cerkev. Preprosto pritiskanje za dokončni sprejem zakona ni bilo dovolj, zato je Cerkev pripravila in v parlamentarne pisarne poslala tisoče pisem in podpise peticij proti splavu iz cerkva večinoma na podeželju – to naj bi bili verodostojni glasovi »pravih Poljakov« in po mnenju Cerkve najbolj reprezentativni. Državna oblast je predlagala kompromisno rešitev z odločbami o socialnem varstvu. Splav bi bil prepovedan, vendar dovoljen v določenih primerih in z odpravljeno zaporno kaznijo za mater. Po številnih pogovorih je bil leta 1992 dodana še točka, da je splav dovoljen v primeru poškodovanega ploda (Prav tam, str. 173).

Dokončno je bil zakon o abortusu na Poljskem potrjen leta 1993, proces splava pa je bil omejen na naslednje situacije: ali je bilo materino življenje ogroženo, če je bil zarodek poškodovan in če je bil otrok plod posilstva. Vsekakor so bili zdravniki zavezani zakon spoštovati. (Prav tam: 1) Kardinal Jozef Glemp je sprejetje zakona označil kot »korak v pravo smer«, vendar pa zakona niso mogli še bolj okrniti, čeprav so si to želeli (Prav tam, str. 175). Leta 1991 je združenje zdravnikov na Poljskem prepovedalo svojim članom, da izvedejo postopek splava.

To so lahko storili le s posebnim postrdilom, ki pa ga je bilo skoraj nemogoče dobiti. Po dokončnem sprejemu zakona je seveda število legalnih abortusov na Poljskem močno upadlo. In sicer iz približno 100.000 na približno 312, iz 18 % na 0,07 % splavov vseh nosečnic. Tako je Rimokatoliška Cerkev uspešno prepovedala splav na Poljskem (Prav tam, str. 2). Pa vendar se je na ta račun, kot logična posledica, povečalo število ilegalnih splavov.

Že prej navajani, Dr. Waitr, razmišlja, da je posledično s dvigom poljske samozavesti ob izvolitvi papeža prišlo tudi do okrepljenih konservativnih teženj, kot je abortus, ki so se po smrti Janeza Pavla II še okrepile (Dnevnik, <https://dnevnik.si/216858/vec-vsebin/216858>, 31. 7. 2017).

Leta 1994 se na pobudo levičarske stranke ponovno začnejo polemike, da bi bil splav dovoljen še v težkih življenjskih okoliščinah, vendar so bile neuspešne, saj je bil predlog podan veto s strani predsednika Lech Walesa, ki je sledil krščanski poljski tradiciji. Zakon o abortusu pa je dokončno ostal nespremenjen leta 2004, v prej omenjenem sporazumu v pogajanjih za pristop Poljske v Evropsko Unijo, h kateremu je pripomogel prej omenjeni papež Janez Pavel II. Omejitve torej ostajajo v veljavi in so zmanjšale stopnjo splavov na Poljskem iz 300.000 – 400.000 v 80. letih na do 1.000 leta 2010 (Grzymalla-Busse, 2015: 177).

Če primerjamo zakon v drugih državah, je Cerkev uspeh dosegla še na Irskem in v Združenih državah Amerike, ni pa ga v Italiji, na Hrvaškem in v Kanadi. Ob ponovnem predlogu o še bolj strogem zakonu o splavu bom aktualno dogajanje preučila v naslednjem poglavju. Kako je sploh mogoče, da v 21. stoletju lahko govorimo še o zaostrovanju zakona, ki se zdi temeljna človekova pravica, in ne o njegovi liberalizaciji.

8.3. AKTUALNO DOGAJANJE

Aktualno dogajanje na Poljskem me je po obisku Varšave vzpodbudilo za tematiko diplomske naloge. Skozi aktualne članke slovenskih in tujih medijev bom poskušala čim bolj analizirati dogajanje, do katerega po mojem mnenju v današnjem času ne bi smelo priti, saj bi moral biti abortus že zdavnaj legaliziran in tretiran kot ustavna pravica vsake ženske. Po liberalizaciji Poljske države v 90. letih je leta 2015 na oblast ponovno prišla konservativna stranka Pravo in pravičnost, krajše PiS.

To priložnost je dobila po oslabitvi ustavnega sodišča. Mediji so bili kmalu pod nadzorom konservativne stranke in začeli predstavljati »krščansko moralo«, na uredniška mesta so bili nameščeni delavci te stranke

(The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/08/polish-abortion-ban-law-poland>, 31. 7. 2017).

22. septembra 2016, je novi parlament začel obravnavati dva predloga prenovitve zakona o splavu. Prvi je bil predlog za popolno prepoved abortusa gibanja Stop Abortion, katerega podpira tudi nova vlada in drugi predlog za liberalizacijo zakona, gibanja Ratuemy Kobiety, v prevodu Rešimo ženske. Zanimivo je, da je raziskava, ki jo je opravil poljski častnik Newsweek Poljska pokazala, da se s trenutnim zakonom, torej skrajno omejenim, strinja kar 74 % Poljakov in Poljakinj (Delo, <http://www.delo.si/svet/evropa/predlog-o-popolni-prepovedi-splava-na-poljskem-brez-podpore-v-parlamentu.html> , 31. 7. 2017). Torej je podpora zakonu večja kot pa je bila v letih prej. Je to posledica še večjega vpliva Rimokatoliške Cerkve na Poljskem in ali je povezano z novo oblastjo?

V Evropski Uniji je danes, v večini držav, splav popolnoma legaliziran in finančno kritje le tega vključeno v zdravstveno zavarovanje. Leta 2002 časopis Mladina piše o predlogu zakona za legalizacijo splava v Evropskem parlamentu in v vseh državah Evropske unije, katerega glavna zagovornica je bila Belgijka Anne Van Lancker. Po burni razpravi so izglasovali, da mora biti abortus »legaliziran, varen in dosegljiv za vse, ki se zanj odločijo«. Hkrati so poslanci priporočili vsem državam, naj olajšajo dostop do kontracepcijskih sredstev. V trenutku, po sprejetju zakona, je evropski parlament pozval vse članice, kot tudi bodoče članice Evropske unije, kamor sta takrat spadali tako Slovenija kot Poljska, ki so se odločile za ilegalni abortus, naj se vzdržijo kakršnegakoli sodnega preganjanja žensk. Članek izpostavi Poljsko kot državo, poleg Portugalske in Irske, kjer abortus velja kot absoluten zločin in »moralno skrajno zavrženo dejanje«. Poljsko članek opisuje kot državo, kjer ima katoliška morala prvo besedo. Statistiko splavov na Poljskem sem že prej omenila in strinjam se z zapisom v članku Jaša L. Zlobca, da je resničnost drugačna, bolj tragična od statistike in da se na Poljskem za splav odloči veliko več deklet in da kakorkoli pogledamo, gre za nacionalno katastrofo – »na eni strani brezbrizna država, na drugi strani pa triumfalna cerkev, ki nesrečnim ženskam ne daje odpuščanja in jih peha v nesrečo in obup«. Poljska je postala članica Evropske Unije šele leta 2004, enako kot Slovenija. Predstavnštvo Evropske unije je sicer poudarjalo, da »splav nikakor ne bi smel postati metoda za regulacijo rojstev«, česar pri Poljski ne moremo popolnoma zanikati (Mladina, <http://www.mladina.si/103617/abotrus-po-evropsko/> , 31. 7. 2017). Zaradi zakonodaje, ki ne dovoljuje abortusa v vsaki situaciji, se je zmanjšalo število splavov na manj kot 2.000, vendar se je na ta račun povišala številka nezakonitih splavov na 100.000 -150.000. V sosednjih državah se je razvil abortusni turizem

(The guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/23/polish-lawmakers-anti-abortion-bill>, 31. 7. 2017).

Na tem mestu se lahko vprašamo, ali je bolje, da ženske splavijo varno in zakonito ali se odločajo, ker v svoji državi nimajo le te pravice, za splav v drugih državah ali po možnosti pri nestrokovnem osebju, ki lahko stvar še bolj zaplete.

Na tem mestu lahko izpostavimo kot argument zgodbo ene, verjetno izmed mnogih, Poljakinj. Ogromno žensk je v znak protesta oziroma znak pripadnosti gibanju za liberalizacijo delilo svoje zgodbe. V članku častnika The Guardian, v podporo ženskam, opisuje zgodbo nosečnice, ki je na splav odšla na Slovaško. Ker se je po postopku, za katerega je seveda drago plačala, dobro počutila, je odšla nazaj na Poljsko, kjer so se začele bolečine v trebuhu. K zdravniku ni upala oditi, saj bi verjetno ta obvestil policijo o njenem dejanju in sledila bi kazen. K sreči so se bolečine umirile ampak kaj, bi bilo če se nebi. Uzakonjena je zaporna kazen za nezakonit splav. Usoda ženske bi se lahko naglo spremenila, kar pa se ne bi zgodilo, če bi ženska živela v drugi državi, kjer je splav dovoljen. Z odobritvijo zakona, piše The Guardian, se bo izkoreninjal napredek feminizma in glas razuma, napredka in človeških znova zmanjšal (The guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/08/polish-abortion-ban-law-poland>, 31. 7. 2017).

V Poljski ustavi iz leta 1993 je zapisano, da so javni organi nepristranski v zadevah osebnega prepričanja. Hkrati je zapisan člen o omejevanju pravice do splava (Ustava Republike Poljske, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> , 31. 7. 2017). Stvar se mi zdi že v osnovi skrajno izključujoča. Kaj pa je drugega pravica do abortusa kot stvar osebnega prepričanja. Abortus je na Poljskem dovoljen zgolj v treh primerih, v katerih moraš v vsakem primeru imeti potrdilo zdravnika. Dovoljen je v primeru ogroženega življenja matere, v primeru smrti otroka oziroma poškodovanega ploda in če je otrok plod posilstva.

Poljski politiki, natančneje konservativna stranka Pravo in pravičnost na čelu s premierko Beate Szydlo, pa so šli še korak dlje in se nagibali k predlogu zakona, ki abortus prepovedoval tudi v navedenih situacijah. Nagibanje vlade k predlogu gibanja Stop Abortion je na ulice prignal ogromne množice žensk, ki se ne strinjajo s tem, v večini niti s prejšnjim zakonom, in želijo liberalizacijo po predlogu gibanja Rešimo ženske

(The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/05/polish-government-performs-u-turn-on-total-abortion-ban> , 31. 7. 2017).

Ženske so bile pozvane, po pisanju poljskega častnika Krakow Post, naj v protest proti novemu predlogu zakonu ne udeležijo dela. Častnik The Independent se je odločno postavil na stran protestnic, saj v članku posreduje navodila kaj naj ženske naredijo, da bodo izkazale svoje ne strinjanje z novim predlogom zakona: Namesto v službo naj gredo somišljenice k predstavitvi

situacije, če morajo biti na delavnem mestu ali doma naj se oblečejo v črno, se fotografirajo in objavijo sliko na družbenih omrežjih in s tem pokažejo solidarnost. Vzpodbujajo k pogovorom o vesti, da se predlog zakona ovrže

(Independent, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/polish-women-strike-abortion-laws-restrictions-changes-economy-a7339141.html> , 31. 7. 2017).

Tako je svojo pripadnost izkazala tudi svetovno znana manekenka Anja Rubik. Njen zapis se mi zdi izjemno korekten, zato ga bom na tem mestu povzela. Zagovarja neodvisnost in vse, kot pravi, kar je v 80. letih pomenila Poljska, z novo vlado te vrednote propadajo. Stavek, ki se mi je najbolj vtisnil v spomin: »Poland, a country devastated by the most bloody racist war in history, and a nation of refugees, is turning racist and xenophobic.«. Anja Rubik ne more verjeti, da po novem Poljska televizija prikazuje Zahod kot degeneriran in pokvarjen, čeprav bi se morali približevati njegovim vrednotam. Ustava v postkomunistični dobi je uspela porazdeliti moči, dosegla sekularizacijo in pridobila nove človekove pravice. Ampak, kot pravi Anja, to z novo vlado izginja, izginja vse kar so dosegli v slabih 30 letih za Republiko Poljsko. Pika na i je bil grozljiv napad na pravice žensk. Tu je mišljena sprememba oziroma zaostrenje zakona o splavu. »Polish women are strong and outspoken, we have been raised to fight for our voice and place in the world.«. Avtorica izrazi ogromno podporo vsem poljskim ženskam, da naj se skupaj z njo borijo proti vladnemu predlogu. S tem pravi, je Poljska dokončno spodkopala pridobljene človekove pravice. »Our sense of decency and reality has been violently raped, over and over again. The reality of our homeland as we used to know, is gone. A completely new reality is emerging.«. Nova resničnost je nacionalistična vlada. Na tej točki, v njeno nasprotje, so se oblikovali novi, neodvisni voditelji, ki spoštujejo kulturne elite, delijo svoje mnenje in pridobivajo čedalje več privrženecv, Poljakov, ki se ne strinjajo z obstoječim režimom. Izrazi upanje, da dobijo čim več podpore demokratičnih narodov

(Huffingtonpost,http://www.huffingtonpost.com/entry/the-fight-for-poland_us_5975ceae4b0545a5c310189 , 31. 7. 2017).

Sicer je predlog zakona lanskega leta propadel po tem, ko je parlamentarni odbor, po množičnih demonstracijah, pozval poslance naj glasujejo za oziroma proti predlog zakona. Poražen je bil z 352 glasov proti novemu predlogu in 58 za nov zakon. Poslanka nove liberalne stranke Joanna Schmidt je vseeno opozorila, da ne morejo biti prepričani, da vladajoča stranka ne bo pripravila novega osnutka zakona in ponovno poskusila s spremembo obstoječega zakona (The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests> , 31. 7. 2017). Množice žensk so torej dosegle vsaj začasno zaustavitev nadaljnega postopka spremembe zakona. To je resnično velik dosežek, saj so se

borile proti ogromni množici ljudi. Ne pozabimo, da se s sedanjim zakonom strinja kar 74 % poljskega prebivalstva.

Tudi odbor za pravosodje in človekove pravice na Poljskem je priporočil naj predlog zakona ovržejo. Na demonstracijah se je zbralo okoli 30.000 protestnikov, predvsem žensk, oblečenih v črno, s transparenti z napisi, kot so: »Želimo zdravnike, ne misijonarje« in »ženske želimo imeti samo temeljne človekove pravice«. Protesti so bili nad vsemi pričakovanji in niso zgolj nasprotovali predlaganemu zakonu ampak so tudi pokazali, da prebivalci želijo vse splošno liberalizacijo zakonov na Poljskem, tudi podpora konservativni vladi se je v času protestov močno zmanjšala. Skrajno absurdna se mi zdi izjava zunanjega ministra Witolda Waszczykowskema na proteste, ki je izjavil, da se protestniki naj zabavajo ter da je to zgolj preoblačenje v črno in neumno kričanje z vulgarnimi slogani. Proteste je obsodil kot izsiljevanje pomembnih vprašanj

(The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/05/polish-government-performs-u-turn-on-total-abortion-ban>, 31. 7. 2017).

Škofovska konferenca je pred glasovanjem v parlamentu podala svoje mnenje, da podpirajo zakonske predloge in zahtevajo popolno zaščito življenja od spočetja do naravne smrti, ampak ne podpirajo kaznovanja žensk, v kolikor so imele splav (The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests>, 31. 7. 2017). Predlog spremembe zakona je predvidel tudi višjo zaporno kazen za ženske, ki bi storile splav. Presenetljivo, da je škofovska konferenca izrazila »razumevanje« v točki zaporne kazni za storjen splav. Poraz predloga zakona po protestih je bil velik poraz za konzervativno vlado in katoliško cerkev.

Z drugačnim pogledom pa pišejo v častnikih s krščansko vsebino, kot na primer Christianity today. Enega izmed člankov začnejo z izsekom iz enega od krščanskih spisov: "You shall not murder a child by abortion nor kill that which is born." S tem so jasno nakazali njihov odnos do splava in dogajanja na Poljskem

(Christianity today, <http://www.christianitytoday.com/ct/2003/januaryweb-only/1-20-31.0.html>, 31. 7. 2017).

Cerkev se v primeru nezaželene nosečnosti čuti dolžno, da deluje po svojih načelih in skuša pomagati oziroma pregovarja ženske, da se naj ne poslužujejo splava. Predpostavljajo, da je večini žensk, ki se odločijo za splav, kasneje žal. Ustanovili so mnoga krščanska društva, namenjena reševanju sistemskih krivic, kot so revščina, ki mlade ženske še bolj vzpodbuja k splavu. Pišejo, da če bi splav v nekaterih državah prepovedali, bi se lahko veselili mnogih

mladih življenj. Hkrati se sprašujejo, ali je na voljo vsa pomoč mladim ženskam, ki so zanosile, a zaradi novega ukrepa ne bi mogle splaviti. Ta stavek me je presenetil. Sicer opozarjajo na to, da bi morali pomagat ženskam, ki bi sicer splavile, v njihovi nosečnosti. Pa vendar je to prava rešitev za ženske, ki si morda tega niti nikoli niso želele? Obtožijo »kulturne elite«, da ženskam kot edino možnost ponudijo splav. Opominjajo, da je njihova vizija to, da zaščitijo matere, ki so nenačrtovano noseče, jih podpirajo skozi nosečnost in tako ohranijo nerojena bitja pri življenju (Christianity today, <http://www.christianitytoday.com/women/2017/may/how-to-counter-economic-argument-for-abortion.html> , 31. 7. 2017). Nasprotujoče mnenje prikazuje tudi izpoved Nikoline Nakić. V svoji izpovedi kot otrok mladih staršev se sprašuje, kako se lahko zločin sploh tretira kot človekova pravica. »Ženske so vsaj lahko izbirale. Slabo so izbrale, a so vsaj lahko izbirale. Ubiti otroci pa niso imeli nobene druge možnosti, kot postati mali mučenci – kajti prav to so.«. Trdi, da abortus ni nikoli rešitev in da se življenje začne z združitvijo moške in ženske spolne celice in da se ženske z abortusom odrekamo »delu Marija v sebi«, svoji ženskosti in človeškosti

(Častnik, <http://www.casnik.si/index.php/2015/04/14/kdaj-je-uboj-postal-clovekova-pravica/> , 31. 7. 2017).

Za mnenje o dogajanju na Poljskem sem prosila Poljakinji Gosio in Karolino ter Slovenko Petro, ki je lansko leto v času protestov živela v Varšavi.

Gosia, sicer študentka medicine, je na vprašanje, kakšen se ji zdi njihov zakon o splavu kot študentki medicine, kaj misli o ugovoru vesti in ali vera vpliva na tako splošno prepričanje na Poljskem odgovorila: »Na Poljskem je splav nezakonit, razen v treh primerih - genetske bolezni, nosečnosti po posilstvu in če ogroža zdravje mame. Med ginekološkimi urami se običajno ne pogovarjamo o pravilnem pravu ali o njegovi spremembi. Sem pa polovico ginekologije opravljala na Erasmus izmenjavi in sem zato imela na Poljskem manj predavanj iz tega področja. Sem mnenja, da sprememba zakona ni potrebna, saj imamo danes zelo učinkovito kontracepcijo, tako da če si previden, so možnosti za nezaželjeno nosečnost zelo majhne. Pred nekaj leti je prišlo do možnosti, da zdravniki lahko zavrnejo splav zaradi "ugovora vesti", tudi če je ta postopek komisija odobrila. Zdi se mi, da tu odgovor ni enostaven. Po eni strani, če se nekdo odloči, da bo ginekolog, mora razumeti da je splav tudi del službe, po drugi strani pa je težko prepovedati nekomu da postane ginekolog, pa čeprav ima glede tega drugačna prepričanja. Najboljša rešitev za to je, da če zdravnik tega ne želi opraviti, mora biti na voljo nekdo, ki bo to opravil. Še več, zakaj sem mnenja, da je obstoječi zakon dober. Seksualno življenje je povezano z možnostjo nosečnosti in mislim, da je za to odgovoren vsak posameznik. Če bi bilo na Poljskem možno prostovoljno splaviti, ljudje ne bi posvečali tolikšne

pozornosti kontracepciji. Mislim, da bi lahko to tudi vodilo do ne aktivnega spolnega življenja. Pomembna polemika so tudi psihološki problemi žensk po postopku splava. To je postopek, ki vpliva na ženske na več načinov, ne samo fizično. Ženskam očitam, da pogosto ko ugotovijo, da so noseče, je njihova prva misel, da otroka ne potrebujejo, da ni bilo načrtovano. Pri vsem tem ne pomislijo, da je splav zelo zapleten postopek, ki lahko povzroči zaplete in psihološke težave. Name osebno, se mi zdi, da je vplivala vzgoja v družini. Redko kdo na Poljskem ne izhaja iz krščanske družine, vrednote pa so vsem znane. Veruješ ali ne, vrednote so ti privzgojene od malih nog.« (Kozikowska G., 2017).

Karolina je na vprašanja o spremembi zakona, protestih zoper tega in vplivu vere na državo strnjeno odgovorila takole.

»Nisem se udeležila nobenih protestov v zvezi s splavom na Poljskem. Moje osebno mnenje je, da je sedanja zakonodaja, torej splav je dovoljen le v primerih posilstva ali resne grožnje materinem življenju, najboljša rešitev in se ne sme spremeniti na noben način. Pomembnost in učinek protesta na dejanski postopek vlade so bili pretirano prikazani s strani množičnih medijev, zlasti tujcev, saj je bilo jasno, da vlada ne bo sprejela zakona, ki bi v vsakem primeru prepovedala splav v državi. Pomembno je, da vemo, da je ta zakonski pravni predlog predlagala neodvisna pro-življenjska organizacija, ne pa vlada, ki je zanje obravnavala celotno situacijo. Mnogi člani vlade so katoličani in zato bi morali razmisliti o kakršnem koli splavu kot grehu in ne govorijo javno o kakršnem koli splavu, vendar se je hkrati večinoma zavedalo, da je Poljska sekularna država in da je sedanji zakon zelo dober in je kompromis med obema stranema. Njihov namen je bil, da se znebijo tega projekta, medtem ko poskušajo zanemarjati in škodovati občutke aktivistov za življenje. Ta namera je bila nerealna in seveda je bila skupina aktivistov razočarana, kasneje so kritizirali vlado, da je delovala zahrbtno. Na drugi strani pa je bil še en projekt, katerega namen je bil legalizirati splav. Ta projekt je bil hitro zavržen. Leva stran politične scene je kritizirala vlado zaradi kršenja svoje obljube, da resno in temeljito preuči vsak "civilni pravni red". Razlog za prekinitev te obljube je dejstvo, da je bil projekt v nasprotju z najosnovnejšimi vrednotami sedanje vlade, ki so zelo krščanske in konzervativne. Pomembno je tudi opozoriti, da po mnenju ankete velika večina poljskih ljudi želi ohraniti sedanjo ureditev, tako imenovani kompromisni zakon.« (Pawelec, K., 2017).

V nasprotju s poljskimi kolegicami je Petra, ki je celo leto preživela v Varšavi, drugačnega mnenja. Tudi sama se je udeležila tako imenovanega črnega protesta.

»Protesti so v Varšavi stalnica. Vsak teden nekaj novega. Problem vidim v tem, da je trenutna vlada na oblasti v sožitju s Cerkvijo. Le to ne preseneča, saj je večina Poljakov ekstremno vernih. Za to stranko voli, po besedah Poljakov, s katerimi sem govorila, predvsem manj izobraženo prebivalstvo, ki živi izven velikih mest, so po večini podvrženi revščini in jim je Cerkev uteha. Pravijo tudi, da sedanji predsednik vlade naredi mnogo več za prebivalstvo kot prejšnji, kateri naj bi se preveč skoncentriral na Evropsko Unijo. Na splošno sem dobila občutek, da so Poljaki izjemno nacionalno usmerjen narod. Kot primer, protestirajo proti priseljencem, katerih praktično ni. S predlogom spremembe zakona o splavu se seveda ne strinjam. Mislim, da je pomembno, da se lahko posameznik sam odloči, kaj se bo zgodilo z njegovim telesom in njegovim življenjem. V znak podpore sem se tudi sama udeležila protesta proti spremembi.« (Komel Gentilini, P., 2017).

9. ZAKLJUČEK

V zaključku bi kot prvo rada kratko komentirala izjave navedenih v zadnjem poglavju. Sama sem bila presenečena nad izjavami Poljakinj, sploh študentke medicine. Pričakovala sem, da kot ženski, obe z izkušnjami dela oziroma študija v tujini, odločno nasprotujeta spremembi zakona in sta za liberalizacijo. Medtem ko Slovenke očitno gledamo na tematiko abortusa kot tudi na dogajanje na Poljskem skozi drugačne oči. Je morda za to kriva država iz katere prihajamo kjer je abortus legaliziran v ustavi? Vse bolj se mi dozdeva in misim, da lahko temu kar odločno pritrdim, da je Poljska država z močno vcepljenimi krščanskimi, konzervativnimi vrednotami, katere se prenašajo na mlajšo populacijo. To argumentira tudi zadnja, že prej omenjena, raziskava, v kateri se kar 74 % prebivalstva zavzema za obstoječ zakon o abortusu in ne smemo pozabiti niti to, da se 87 % prebivalstva identificira s katoliško veroizpovedjo. Pregled dogajanja bližnje zgodovine Poljske lahko uporabimo kot dodaten dokaz k tej trditvi, saj je bila vpetost Cerkve v strukturo države prisotna močno v sodobni čas. Z konzervativno vlado na oblasti pa verjamem, da so vrednote zahodnega sveta veliko bolj oddaljene od poljske družbe.

10. POVZETEK

V svojem diplomskem delu sem se ukvarjala z vprašanjem abortusa in ga v nadaljevanju preslikala na primer Poljske. Rimokatoliška Cerkev je imela velik vpliv na državne voditelje skozi večino človeške zgodovine. Z liberalizacijo in sekularizacijo družbe je pomen Cerkve

kot vzporedne voditeljice države začel izginjati, vendar pa se v nekaterih državah, kot je Poljska, Cerkev še vedno močno oprijema svoje avtoritete, pridobljene v zgodovini in bori za preživetje svoje strukture. To se kaže tudi v številnih zakonih demokratične republike Poljske. Eden takšnih je vprašanje splava, saj Cerkev zagovarja svetost življenja že ob spojitvi celic in s tem človekovo pravico še ne rojenega otroka. Splav na Poljskem ni temeljna človekova pravica, ampak je dovoljen zgolj v izjemnih primerih. Vprašanje tega je sporno predvsem z vidika pravic žensk, ki si želijo večje liberalizacije zakona, za kar so šle na ulice Varšave in drugih poljskih mest. Ugotovila sem, da se mora zgoditi premik celotne poljske družbe v smer liberalizacije, saj se jih konzervativne vrednote Rimokatoliške Cerkve še vedno neomajno oklepajo. Dokler bo oblast v rokah stranke, ki sodeluje s Cerkvijo, bodo zahodne vrednote težko dosegljive, kljub želji Poljakinj in Poljakov.

Ključne besede: splav, Rimokatoliška Cerkev, država, Poljska, protesti, človekove pravice

10.1. SUMMARY

My final thesis discusses the question of abortion. Further on it presents the attitude towards abortion in Poland. Roman_Catholic Church has always had a great influence on political leaders through history. When the society started to liberalize and secularize, the role of the Roman Catholic Church as the parallel state leader became less important. However, in Poland the institution of Roman Catholic Church is still trying hard to sustain their authority and influence in order retain its structure. In other words, the Roman Catholic Church still has influence on many laws of the democratic Republic of Poland. One of such laws is the question of abortion. According to the Church, human life has been sacred since the union of cells from two parents, which means that the unborn child has all the human rights. Therefore abortion in Poland is not one of the human rights and is allowed only as an exception. On the other hand, such law is not in line with women rights. Many women who want a more liberal law attended street protests in Warsaw and other Polish cities. The analysis shows that the whole Polish society is still based on conservative Roman Catholic values. Despite the wishes of the Poles, the liberalization of Polish society is impossible, as long as the ruling political party is closely connected to the Roman Catholic Church.

Key Words: abortion, Roman Catholic Church, state, Poland, protests, human rights

11. LITERATURA

- Cvelbar, Mirjam. 2004. Biološka identiteta otroka. Bogoslovni vestnik, letnik 64, številka 3, str. 437–444.
- Černič Istenič, Majda. 1991. Stališča prebivalcev Slovenije o splavu (drugi del). V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Debenjak, Božidar. 2015. Izvirni greh. Stati inu obstati, številka 21/22, str. 165–179, 369.
- Dolar Bahovec, Eva in drugi. 1991. Abortus – Pravica do izbire?!. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Franzmann, Majella. Women and religion. 2000. New York: Oxford University Press
- Foucault, Michel. Zgodovina seksualnosti. 2010. Ljubljana: ŠKUC
- Furlan, Nadja in Zalta, Anja. 2007. Poligrafi: Ženske in religija. Ljubljana: Nova Revija
- G. Antić, Milica in Kozmik, Vera. 1991. Pravica do splava kot temeljna človeška pravica. V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupa »Ženske za politiko«
- Globokar, Roman. 2004. Bioetika - etika življenja. Bogoslovni vestnik, letnik 64, številka 3, str. 423–436
- Grzymala-Busse, Anna. Nations under God. 2015. New Jersey: Princeton University Press
- Häring, Bernhard. 1986. Kristov zakon. Sv. 3, Slobodni u Kristu : drugi dio posebne moralne teologije. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
- Heer, Friedrich. 1986. Gottes erste Liebe : die Juden im Spannungsfeld der Geschichte. Frankfurt am Main, Berlin: Ullstein
- Jogan, Maca. 1986. Ženska, cerkev in družina. Ljubljana: Delavska enotnost
- Končina, Mateja. 1991. Primerjalnopravni pregled zakonodaj o umetni prekinitvi nosečnosti. V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Malabou, Catherine. 2011. Bodi moje telo!. Ljubljana: Založba Krtina
- Michnik, Adam. 1933. The Church and the left. Chicago: The University of Chicago Press
- Mlinar, Anton. 1995. Splav in etnične dileme onkraj splava. Bogoslovni vestnik, letnik 55, številka 2, str. 159–176.

- Müller, Michael in drugi. 2006. Cerkev in spolnost. Maribor: Slomškova založba
- Naglič, Andrej. 2013. Verska dejavnost med državnim pravom in avtonomno ureditvijo Cerkva in drugih verskih skupnosti. Bogoslovni vestnik, letnik 73, številka 1, str. 85–95.
- Papež, Viktor. 1991. Splav v predpisih zakonika cerkvenega prava. V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Pinter, Mateja. 1991. Stališča prebivalcev Slovenije o splavu. V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Radford Ruether, Rosemary. 2007. V: Poligrafi: Ženske in religija. Ljubljana: Nova revija
- Rahner, Karl. 1978. O potrebi i blagoslovu molitve. Zagreb : Krščanska sadašnjost
- Ranke-Heinemann, Uta. 1992. Katoliška cerkev in spolnost. Ljubljana: Državna založba Slovenije
- Ranke-Heinemann, Uta. 2012. Evnuhi za nebeško kraljestvo: katoliška cerkev in spolnost od Jezusa do Benedikta XVI. Ljubljana: Modrijan
- Roter, Zdenko. 1996. Država in cerkev - kako naprej?. Teorija in praksa, letnik 33, številka 1, str. 73–85
- Schusster Fiorenza, Elisabeth. V: Poligrafi: Ženske in religija. Ljubljana: Nova revija
- Slatinek, Stanislav. 2007. Kaznivo dejanje proti človeškemu življenju. Bogoslovni vestnik, letnik 67, številka 4, str. 505–520
- Tillmann, Fritz. 1936. Die katholische Sittenlehre: die Verwirklichung der Nachfolge Christi: die Pflichten gegen sich selbst und gegen den Nächsten. Düsseldorf: Patmos-Verlag
- Tomšič, Vida. 1978. Ženska, delo, družina, družba. Ljubljana: Komunist
- Ule, Mirjana. 1991. Javno mnenje o splavu. V: Abortus – Pravica do izbire?!, Dolar Bahovec, Eva. Ljubljana: Skupina »Ženske za politiko«
- Ustava Republike Poljske: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>
- Aktualni časopisni članki:

Christianity Today, <http://www.christianitytoday.com/women/2017/may/how-to-counter-economic-argument-for-abortion.html>, 19. 8. 2017

Christianity Today, <http://www.christianitytoday.com/ct/2003/januaryweb-only/1-20-31.0.html>, 19. 8. 2017

Častnik, <http://www.casnik.si/index.php/2015/04/14/kdaj-je-uboj-postal-clovekova-pravica/>, 19. 8. 2017

Delo, <http://www.delo.si/svet/evropa/predlog-o-popolni-prepovedi-splava-na-poljskem-brez-podpore-v-parlamentu.html>, 19. 8. 2017

Delo, <http://www.delo.si/novice/slovenija/proti-splavu-na-franciskanski-cerkvi.html>, 19. 8. 2017

Dnevnik, <https://dnevnik.si/216858/vec-vsebin/216858>, 19. 8. 2017

Dnevnik, <https://www.dnevnik.si/1042731285>, 19. 8. 2017

Dnevnik, <https://www.dnevnik.si/1042731285>, 19. 8. 2017

Huffingtonpost, http://www.huffingtonpost.com/entry/the-fight-for-poland-us_5975ceae4b0545a5c310189, 19. 8. 2017

Independent, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/polish-women-strike-abortion-laws-restrictions-changes-economy-a7339141.html>, 19. 8. 2017

Mladina, <http://www.mladina.si/103617/abotrus-po-evropsko/>, 19. 8. 2017

Mladina, http://www.mladina.si/180978/problem-prenaseljenosti-se-tice-nas-vseh-tudi-tistih-ki-se-pretvarjajo-da-ne-obstaja/?utm_content=buffer925d1&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer, 19. 8. 2017

Mladina, <http://www.mladina.si/103573/cigav-je-moj-trebu-h-zdravnikov-ali-moj/>, 19. 8. 2017

Mladina, <http://www.mladina.si/160998/pravica-do-splava/>, 19. 8. 2017

Mladina, <http://www.mladina.si/158404/protestno-pismo-fema-ob-izjavi-stranke-smc-o-abortusu/>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/08/polish-abortion-ban-law-poland>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/05/polish-government-performs-u-turn-on-total-abortion-ban>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/08/polish-abortion-ban-law-poland>, 19. 8. 2017

Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Abortion_in_Poland, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/23/polish-lawmakers-anti-abortion-bill>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/05/polish-government-performs-u-turn-on-total-abortion-ban>, 19. 8. 2017

The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests>, 19. 8. 2017

- Ustni viri:

Ahačič, Mojca, r. 1991, dr. med. Pisno sporočilo. Zapis pri avtorju.

Pawelec, Karolina, r. 1995, študentka. Pisno sporočilo. Zapis pri avtorju.

Kozikowska, Gosia, r. 1991, dr. med. Pisno sporočilo. Zapis pri avtorju.

Komel Gentilini, Petra, r. 1991, študentka. Pisno sporočilo. Zapis pri avtorju.

Murovec, Jasmina, dr. med. Pisno sporočilo. Zapis pri avtorju.